

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2025 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2025 ОНЫ 9 ДҮГЭЭР САРЫН 26-НЫ ӨДӨР, БААСАН ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ЧУУЛГАНЫ ХУРАЛДААНЫ ХЭЛТЭС

*Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.*

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА
2025 оны 9 дүгээр сарын 26-ны өдөр, Баасан гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-6
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	7-44
1.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлт /үргэлжлэв/	7-10
2.Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай нарын 10 гишүүн 2025.06.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх, үргэлжлэв/	10-11
3.Баталсан тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсох	11-12
4.Улсын Их Хурлын асуулгын цаг	13-44

**Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны намрын ээлжит чуулганы
9 дүгээр сарын 26-ны өдөр /Баасан гараг/-ийн нэгдсэн
хуралдааны товч тэмдэглэл**

Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 126 гишүүнээс 78 гишүүн хүрэлцэн ирж, 61.9 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 10 цаг 02 минутад Төрийн ордны “Их хуралдай” танхимд эхлэв.

Томилолттой: О.Амгаланбаатар, М.Бадамсүрэн, Х.Баттулга, Б.Батцэцэг, Ш.Бямбасүрэн, Г.Ганбаатар, М.Ганхүлэг, Ц.Мөнхбат, Б.Найдалаа, Л.Соронзонболд, Б.Түвшин, С.Цэнгүүн, Ж.Чинбүрэн, М.Энхцэцэг;

Чөлөөтэй: Т.Мөнхсайхан, Б.Тулга, Д.Цогтбаатар;

Эмнэлгийн чөлөөтэй: Ж.Баясгалан, Х.Болормаа, Ж.Ганбаатар, Р.Эрдэнэбүрэн;

Тасалсан: С.Ганбаатар, Б.Энхбаяр;

Хоцорсон: Б.Батбаатар -03 минут, Ж.Батсуурь -05 минут, П.Батчимэг -23 минут, Э.Батшугар -08 минут, Ж.Баярмаа -34 минут, Ц.Даваасүрэн -34 минут, Т.Доржханд -18 минут, Б.Дэлгэрсайхан -1 цаг 23 минут, Б.Жавхлан -34 минут, Д.Жаргалсайхан -10 минут, Г.Лувсанжамц -05 минут, С.Лүндэг -17 минут, П.Мөнхтулга -05 минут, З.Мэндсайхан -06 минут, Н.Номтойбаяр -22 минут, Б.Пунсалмаа -30 минут, А.Ундраа -11 минут, Ч.Ундрэм -27 минут, Н.Учрал -07 минут, Ж.Энхбаяр -34 минут.

Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.9 болон 6.10 дахь заалттай холбогдуулан тайлбар хийв. /6.9.Нам, эвслийн бүлэг энэ хуулийн 6.6-д заасан нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэхээр тогтсон асуудлыг хойшлуулах, дараалал өөрчлөх, асуудал нэмэх горимын санал гаргах бол Улсын Их Хурлын даргад нэгдсэн хуралдааны өмнөх өдрийн 17.00 цагаас өмнө үндэслэлээ тодорхой бичиж ирүүлнэ., 6.10.Хуралдаан даргалагч тухайн өдрийн хуралдааныг нээж, хэлэлцэх асуудалтай холбоотой нам, эвслийн бүлгээс ирүүлсэн горимын саналыг уншиж танилцуулж, хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэнэ. Энэ талаар хэлэлцүүлэг явуулахгүй./

**Нэг.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлт
/үргэлжлэв/**

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур, дэд дарга Ү.Амарбат, Байнгын хороодын газрын дарга Ч.Дондогмаа, мөн газрын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Хатантуул, Хууль зүйн байнгын хорооны ажлын албаны зөвлөх Д.Нямбаяр, референт Л.Хурцбилэг нар байлцав.

Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн хэлэлцүүлгийн явцтай холбогдуулан тайлбар хийв.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн талаарх хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

Х.Булгантуяа: Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1 дэх хэсэгт “Тойрогт ногдсон мандатын тооноос ... дутуу нэр дэвшигчийн төлөө санал тэмдэглэсэн ... саналын хуудсыг хүчингүйд тооцно.” гэж заасны “... дутуу ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Улсын Их Хурлын гишүүнийг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд ... чөлөөтэй ... сонгох эрхийн үндсэн дээр ... сонгоно.” гэснийг зөрчсөн байна гэсэн Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэсэн Байнгын хороодын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49
Татгалзсан: 39
Бүгд: 88

55.7 хувийн саналаар Байнгын хороодын санал дэмжигдлээ.

Улсын Их Хурлын гишүүн Т.Аубакирын “дэмжсэн” санал “эсрэг” гарсан тул санал хураалтыг дэмжсэнээр хуралдааны тэмдэглэлд тэмдэглүүлэх санал гаргаж, 56.8 хувийн саналаар Байнгын хороодын санал дэмжигдлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 84 дүгээр зүйлийн 84.2.3-т заасны дагуу Байнгын хороодын саналыг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн тул “Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн тухай” Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцов.

Уг асуудлыг 10 цаг 21 минутад хэлэлцэж дуусав.

Хоёр.Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай нарын 10 гишүүн 2025.06.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх, үргэлжлэв/

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур, дэд дарга Ү.Амарбат, Байнгын хороодын газрын дарга Ч.Дондогмаа, мөн газрын Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Ш.Ариунжаргал, зөвлөх Бад.Баярмаа, Ж.Түвшинжаргал, референт Ц.Рэнцэнтогтох нар байлцав.

Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

Х.Булгантуяа: 1.Байнгын хорооны саналаар Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 48
Татгалзсан: 41
Бүгд: 89

53.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Хамт өргөн мэдүүлсэн:

2.Байнгын хорооны саналаар Газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 44
Татгалзсан: 45
Бүгд: 89
49.4 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

3.Байнгын хорооны саналаар Малчны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 43
Татгалзсан: 46
Бүгд: 89
48.3 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

4.Байнгын хорооны саналаар Тариалангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 41
Татгалзсан: 49
Бүгд: 90
45.6 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Баасанжаргалын “дэмжсэн” санал “эсрэг” гарсан тул санал хураалтыг дэмжсэнээр хуралдааны тэмдэглэлд тэмдэглүүлэх санал гаргаж, 46.7 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдсэнгүй.

5.Байнгын хорооны саналаар Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 46
Бүгд: 91
49.5 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх эсэх асуудлаар Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгийн дарга Ж.Бат-Эрдэнэ ажлын 1 өдрийн завсарлага авах тухай мэдэгдэж, Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа ажлын 1 өдрийн завсарлага өгөв./10:32/

Гурав.Баталсан тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсох

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур, Байнгын хороодын газрын дарга Ч.Дондогмаа нар байлцав.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа доорх Улсын Их Хурлын тогтоолуудын эцсийн найруулгыг танилцуулав. Үүнд:

1.“Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хоригийн тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулгыг танилцуулав. Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаясгалан үг хэлэв. Улсын Их Хурлын гишүүдээс эцсийн найруулгатай холбогдуулан асуулт, санал гараагүй болно. Улсын Их Хурлын гишүүд тогтоолын эцсийн найруулгатай танилцлаа./10:34/

1.“Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 07 дугаар дүгнэлтийн тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулгыг танилцуулав. Улсын Их Хурлын гишүүдээс эцсийн найруулгатай холбогдуулан асуулт, санал гараагүй болно. Улсын Их Хурлын гишүүд тогтоолын эцсийн найруулгатай танилцлаа./10:35/

Уг асуудлыг 10 цаг 35 минутад хэлэлцэж дуусав.

Хүнсний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай нарын 10 гишүүн 2025.06.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур, Байнгын хороодын газрын дарга Ч.Дондогмаа, мөн газрын Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Ш.Ариунжаргал, зөвлөх Бад.Баярмаа, Ж.Түвшинжаргал, референт Ц.Рэнцэнтогтох нар байлцав.

Хүнсний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх эсэх асуудлаар Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгийн дарга Ж.Бат-Эрдэнэ ажлын 1 өдрийн завсарлага авах тухай мэдэгдэж, Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа ажлын 1 өдрийн завсарлага өгөв./10:36/

Үдээс өмнөх хуралдаан 34 минут үргэлжилж, 10 цаг 36 минутад завсарлав.

Үдээс хойших хуралдаан 14 цаг 02 минутад эхлэв.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан үдээс хойших хуралдааныг даргалав.

Дөрөв.Улсын Их Хурлын асуулгын цаг

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхий сайд Г.Занданшатар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур, Байнгын хороодын

газрын дарга Ч.Дондогмаа, Хяналт шалгалтын газрын дарга Ч.Онончимэг, мөн газрын ахлах референт Д.Энхмаа нар байлцав.

Тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан намын бүлгийн дарга О.Цогтгэрэл, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Г.Занданшатар нар цуварсан асуулт, хариултаар мэтгэлцэв.

Мөн тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Ерөнхий сайдад тавих асуултаа асуулга болохоос 7 хоногийн өмнө бичгээр ирүүлсэн гишүүд болох Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн С.Эрдэнэболд, Ө.Шижир, Х.Тэмүүжин, Ц.Туваан, Б.Жаргалан, Ц.Мөнхтуяа, Ж.Баярмаа, Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн О.Батнайрамдал, Ч.Анар, Д.Энхтүвшин, Х.Баасанжаргал, Г.Лувсанжамц, Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүдийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн П.Ганзориг нарын тавьсан асуултад тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Монгол Улсын Ерөнхий сайд Г.Занданшатар, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Л.Мөнхбаатар, Сангийн сайд Б.Жавхлан нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын асуулгын цаг 15 цаг 51 минутад дуусав.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар 4 асуудал хэлэлцэв.

Чуулганы нэгдсэн хуралдааны зохион байгуулалтыг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Чуулганы хуралдааны хэлтсийн дарга Н.Наранцогт, мөн хэлтсийн шинжээч Ш.Мөнхцоож, С.Энхзаяа, ахлах мэргэжилтэн С.Золжаргал нар хариуцан ажиллав.

Хуралдаан 2 цаг 23 минут үргэлжилж, 126 гишүүнээс 103 гишүүн хүрэлцэн ирж, 81.7 хувийн ирцтэйгээр 15 цаг 51 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:
ЕРӨНХИЙ НАРИЙН
БИЧГИЙН ДАРГА

Б.БААСАНДОРЖ

Тэмдэглэл хөтөлсөн:
ЧУУЛГАНЫ ХУРАЛДААНЫ
ХЭЛТСИЙН ШИНЖЭЭЧ

Д.УЯНГА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

2025 оны 9 дүгээр сарын 26-ны өдөр,
Баасан гараг
Төрийн ордон “Их хуралдай” танхим
10 цаг 02 минут.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Х.Булгантуяа: Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүддээ энэ өдрийн мэндийг айлтгая. Ирц 61,9 хувьтай, 61,9 хувьтай 2025 оны намрын ээлжит чуулганы 2025 оны 9 дүгээр сарын 26-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаан нээснийг мэдэгдэж байна.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлыг танилцуулъя. Өнөөдрийн хуралдаанаар дараах 5 асуудлыг хэлэлцэнэ. 1 дүгээрт, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийг үргэлжлүүлэн хэлэлцэнэ. 2 дугаарт, Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг үргэлжлүүлэн явуулна. 3 дугаарт, баталсан тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсоно. 4-д Хүнсний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг явуулна. Өнөөдөр үдээс хойших нэгдсэн хуралдаанаар Улсын Их Хурлын асуулгын цаг 14 цагаас байгаа.

Хоёр.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлт
/Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1 дэх хэсгийн холбогдох заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчсөн эсэх, үргэлжлэв/

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийг, 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийг үргэлжлүүлэн хэлэлцье. Горимын саналтай холбоотой Баасандорж дарга сая бид Бямбацогт даргад ярьсан шүү дээ. Баасандорж дарга 1 дүгээрт энэ горимын саналтай холбоотойгоор тодруулга өгөөдхөөч.

Б.Баасандорж: Улсын Их Хурлын дэд дарга, гишүүддээ энэ өдрийн мэндийг хүргэе. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйл дээр хуралдааны тов, дараалал тогтооход баримтлах журам гээд зүйл байгаа. Тэгээд сая өчигдөр Улсын Их Хурлын гишүүн С.Бямбацогт гишүүнээс бас энэ хэлэлцэх асуудалтай холбоотойгоор үг хэлье гэдэг албан бичгийг ирүүлсэн. Одоо танхимд Мөнхбаясгалан гишүүн гар өргөж байх шиг байна. Тэгэхээр манай Дэгийн тухай хуулийн 6.9 дээр гишүүд ээ, ийм байгаа шүү. 6.9 дээр нам, эвслийн бүлэг энэ хуулийн 6.6-д заасан нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэхээр тогтсон асуудлыг хойшлуулах, дараалал өөрчлөх, асуудал нэмэх горимын санал гаргах бол Улсын Их Хурлын даргад нэгдсэн хуралдааны өмнөх өдрийн 17 цагаас өмнө үндэслэлээ тодорхой бичиж, ирүүлнэ л гэсэн байгаа.

Тэгэхээр өөрөөр хэлбэл Улсын Их Хурлын гишүүд маань бүлгээрээ дамжуулаад, би яг энэ хэлэлцэх асуудлын дараалал дээр ийм саналтай байна гээд бүлгийн даргаас бичиг ирдэг яг хуулиараа. Тэгээд бүлгийн даргаас хэрвээ бичиг ирвэл хуралдаан даргалагч ямар нэгэн үг өгөхгүйгээр шууд тэр асуудлаар санал хураалт явуулаад, дэмжвэл тухайн хэлэлцэх асуудал өөрчлөгдөнө, нэмэгдэнэ, хасагдана, дэмжигдэхгүй бол хэвээр явахаар ийм зохицуулалттай шүү. Тэгэхээр

гишүүд ээ, одоо үг хэлэх, санал хэлэх, горимын санал гаргах боломж байхгүй дэгээрээ.

Х.Булгантуяа: Улсын Их Хурлын гишүүд Хууль зүйн байнгын хороо, Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асууж, хариулт авч, үг хэлж дууссан байгаа. Үүнийг энэ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн талаар Улсын Их Хурлын Тамгын газар, Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Баасандорж дарга үүн дээр нэг тодруулга, сая хэлэлцэх асуудалтай холбогдуулан энэ сүүлд орж ирсэн байж байгаа. Тухайн асуудлууд нь хэлэлцэж эхлэхэд нь салбарын сайд нь өөрөө юу яагаад явчих тэгэх үү?

Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийг өнөөдөр хэлэлцэх асуудалд оруулахыг Даргын дэргэдэх зөвлөл дээр санал хурааж оруулсан, энэ нэлээн сүүлд орж ирсэн байж байгаа. Тэгэхээр Баасандорж дарга энийг үргэлжлүүлэн хэлэлцэж байгаа учраас, хавар хэлэлцээд явж байсан Цэцийн дүгнэлт санагдаж байна. Энэ дээр нэг тайлбар өгөөдхөөч. 1 номерын микрофон дээрээс. Пүрэвдорж гишүүн ээ, Пүрэвдорж гишүүн ээ та надаас чанга дуутай байж болно. Тэгэхдээ одоо хоёулаа боль л доо. 1 номероос тодруулга өгье.

Б.Баасандорж: Улсын Их Хурлын гишүүд ээ, өнөөдөр сая Булгантуяа дэд дарга 4 хэлэлцэх асуудлыг танилцуулсан. Тэгэхээр одоо яг эхний хэлэлцэх асуудал нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийг үргэлжлүүлэн хэлэлцэх асуудал шүү. Хуулийн төсөл биш, Засгийн газраас санал авах асуудал биш. Тэр нь 4 дэх асуудал юм. Тэгэхээр энэ асуудлыг гишүүд ээ би танилцуулчихъя ямар асуудал гэдгийг нь. Яг Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1 дэх хэсэгт, үгүй ээ, Цэцийн нэг дэх дүгнэлтээ ярьж байна шүү дээ. Хүнсний хууль Бямбацогт гишүүнээ 4 дэх асуудал шүү дээ, тийшээ ороогүй байгаа шүү дээ.

Бямбацогт гишүүнээ би таны асуултад хариулъя. Хүнсний тухай хуулийн Засгийн газрын хуралдааны тэмдэглэл 2025 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдрийн 16 36 тоот албан бичгээр Учрал сайдаас энэ санал нь ирчихсэн байна. Дэмжих боломжгүй гэдэг. Энд энэ санал нь энэ байна шүү дээ Бямбацогт даргаа хар л даа энэ тэмдэглэл нь. Яг үнэн, таны хэлж байгаа үнэн. Дараах үндэслэлээр энэ хуулийн төслийг дэмжих боломжгүй гэдэг санал ирсэн. Дэмжсэн, дэмжээгүй аль ч санал ирсэн хуулийн төслөө өргөн мэдүүлээд, энэ хуулийн төсөл дээр нь бүтэн санал өгчихсөн байна шүү дээ Бямбацогт сайдаа. Учрал сайдын гарын үсэгтэй. Тэгэхээр одоо та энийг тухайн 4 дэх асуудал хэлэлцэхэд нь асуулт, хариулт дээрээ ярьж болно шүү дээ, нээлттэй шүү дээ дэгээрээ. Энд хууль зөрчсөн асуудал Бямбацогт сайдаа байхгүй. Та тухайн асуудлыг хэлэлцэхэд нь саналаа хэлэх эрх танд гишүүний чинь хувьд нээлттэй шүү дээ.

Х.Булгантуяа: Тухайн үед, харин тийм, тухайн үед энэ Засгийн газраас санал авна, гэхдээ Улсын Их Хурлын гишүүн хууль өргөн барих эрхэд халдах ёсгүй гэдгийг ялангуяа манай цөөнхийн гишүүдээс та бүхэн маань өөрснөө үүн дээр идэвхтэй санал гаргаж байсан шүү дээ. Тэгэхээр мэдээж үүнийг хэлэлцээд явах нь Улсын Их Хурлын асуудал, хууль хоорондын зөрчил байгаа бол ажлын хэсэг дээр байдаг юм уу энэ хуулийн зөрчлүүдийг хооронд нь арилгах, нийцүүлэх ажлуудыг хийгээд явж болох байх. Тамгын газар, холбогдох яам, тамгын газраас нь ч гэсэндээ өөрснөө оролцоод, үүн дээр ажиллаад явах байх.

Би энэ Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлт дээр сая Тамгын газрыг уг нь Баасандорж даргыг яагаад үүн дээр нэг тайлбар хийгээдхээч гэсэн бэ гэхээр энэ хавар хэлэлцэж байгаад, тэгээд одоо бид өнөөдөр үргэлжлүүлэн хэлэлцэх гэж байгаа. Тэгэхээр асуулт, санал дууссан. Байнгын хорооны дарга Сандаг-Очир дарга үүн дээр нэмэлт тайлбар хэлэх эрх байхгүй байгаад байгаа. Тэгээд шууд санал хураалтад орох гэж байгаа учраас Тамгын газрын даргыг үүн дээр ямар ч байсан болсон процессыг хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдолтойгоор нэмээд тайлбар өгөөдхөөч гэсэн юм. Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбоотой 4 дүгээр, 3, 4 дүгээр асуудлыг ярихгүй. 1 дүгээр асуудалтай холбоотойгоор. Гишүүд шууд санал хураалтад орох гээд байгаа юм. 1 номерын микрофон.

Б.Баасандорж: Гишүүддээ бид 04 дүгээр дүгнэлттэй холбоотой тодруулгыг өгье. Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1 дэх хэсэгт тойрогт нэгдсэн мандатын тооноос дутуу нэр дэвшигчийн төлөө санал тэмдэглэсэн саналын хуудсыг хүчингүйд тооцно гэж заасныг “дутуу” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн байна гэдэг зүйлийг эрх бүхий иргэдээс гомдол гаргасан. Тэгээд энэ асуудлаар манай Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчөөр Улсын Их Хурлын гишүүн Уянгахишиг гишүүн орсон байгаа. Тэгээд Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр 2025 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдөр 04 дүгээр дүгнэлт гарсан. Улсын Их Хуралд 2025 оны 4 дүгээр сарын 22-ны өдөр дүгнэлтийг ирүүлсэн байгаа.

Улсын Их Хурал Дэгийн тухай хуульд заасан журмынхаа дагуу Хууль зүйн байнгын хороо болон Төрийн байгуулалтын байнгын хороо 4 дүгээр сарын 30-ны өдөр хэлэлцэж санал, дүгнэлтээ гаргасан. Ингээд 2025 оны 4 дүгээр сарын, 5 дугаар сарын 8-ны өдөр чуулганы нэгдсэн хуралдаанаараа хэлэлцээд асуултаа асуусан, үгээ хэлж дууссан. Одоо зөвхөн санал хураах процесс үлдсэн байгаа юм гишүүдээ. Ийм асуудал явж байгаа юм. Тэгээд өнөөдөр чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Даргын дэргэдэх зөвлөлөөр хэлэлцээд, өнөөдрийн чуулганаар оруулж, санал хураалт хийлгэж гэж шийдвэрлэсэн байгаа.

Х.Булгантуяа: Улсын Их Хурлын гишүүд Хууль зүйн байнгын хороо, Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан өнгөрсөн хаврын чуулганаар асуулт асууж, хариулт авч, үг хэлж дууссан. Одоо Байнгын хороодын саналаар санал хураана. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Санал хураалт. Санал хураалт 1.Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1 дэх хэсэгт “Тойрогт ногдсон мандатын тооноос ... дутуу нэр дэвшигчийн төлөө санал тэмдэглэсэн ... саналын хуудсыг хүчингүйд тооцно.” гэж заасны “... дутуу ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Улсын Их Хурлын гишүүнийг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд ... чөлөөтэй ... сонгох эрхийн үндсэн дээр ... сонгоно.” гэснийг зөрчсөн байна гэсэн Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэсэн Байнгын хороодын саналыг дэмжье гэсэн саналын томъёоллоор санал хураана.

Ирцэд байгаа гишүүдээс санал хураалтын бэлэн байдалд ороогүй гишүүд их байна. Хуруугаа уншуулж, санал хураалтад оролцох бэлэн байдлыг хангамаар байна. Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт хүлээж авах бол нэлээн өндөр процентоор, миний энэ дэлгэц гарахгүй байгаад байх юм Тамгын газраас. Санал хураалтыг явуулъя. Түрүүний уншсан Цэцийн дүгнэлтийн дүгнэлтэд Байнгын хорооны, ахиад уншъя.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1 дэх хэсэгт “Тойрогт ногдсон мандатын тооноос ... дутуу нэр дэвшигчийн төлөө санал тэмдэглэсэн ... саналын хуудсыг хүчингүйд тооцно.” гэж заасны “... дутуу ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Улсын Их Хурлын гишүүнийг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд ... чөлөөтэй ... сонгох эрхийн үндсэн дээр ... сонгоно.” гэснийг зөрчсөн байна гэсэн Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэсэн Байнгын хороодын саналыг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураана. Санал хураалт. Гишүүдийн 55,7 хувь нь дэмжиж санал дэмжигдлээ. Улсын Их Хурлын гишүүн, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Аубакир дэмжье, дэмжиж санал өгсөн байна.

Байнгын хороодын саналаар санал хурааж дууслаа. Байнгын хороодын саналыг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн тул Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг баталсанд тооцлоо. Улсын Их Хурлын гишүүдэд баярлалаа.

10.21 цаг

Хоёр.Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай нарын 10 гишүүн 2025.06.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх, үргэлжлэв/

Дараагийн асуудалдаа оръё. Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үргэлжлүүлэн хэлэлцье. Улсын Их Хурлын гишүүд хууль санаачлагчийн илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асууж, хариулт авч, үг хэлж дууссан байгаа. Одоо Байнгын хорооны саналаар Хөдөө аж ахуйн тухай, Бямбацогт сайдаа тэр нь боломжгүй гээд түрүүн хэлсэн шүү дээ. Тэрүүнийг ажлын хэсэг дээр, ажлын хэсэг дээр хэлэлцэх эсэхийнх нь дараа, эсхүл Улсын Их Хурлын гишүүд хэлэлцэх боломжгүй гэвэл ойлгомжтой. Хэрвээ хэлэлцэх эсэхийг нь дэмжвэл түүнийг ажлын хэсэг дээр хуульд нийцүүлэх, тэгээд Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас оролцоод, ингээд засаад янзлаад явж болох байх.

Одоо Байнгын хорооны саналаар Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжих эсэх талаар санал хураалт явуулна. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе.

Санал хураалт 1.Хөдөө аж ахуйн тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя. Санал хураалт. Гишүүдийн 53,9 хувь нь дэмжлээ.

Хамт өргөн мэдүүлсэн Газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя. Санал хураалт. Гишүүдийн 49,4 хувь нь, 49,4 хувь нь дэмжиж санал дэмжигдсэнгүй.

3.Малчны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал

хураалт явуулъя. Санал хураалт. Гишүүдийн 48,3 хувь нь дэмжиж санал дэмжигдсэнгүй.

4.Тариалангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя. Санал хураалт. Баасанжаргал гишүүн дэмжсэн байна. Түрүүн Тамгын газраас уншиж танилцуулсан шүү дээ. Улсын Их Хурлаас юу, Засгийн газраас санал авсан, Учрал сайдын бичигтэй, бичиг нь ирсэн Улсын Их Хурлын Тамгын газарт. Тэгэхдээ Засгийн газар дэмжсэн эсэхийг үл хамааран Улсын Их Хурлын гишүүн хуулиа өргөн барих эрхтэй. Хэрвээ хуулийн хувьд ямар нэгэн дараа нь асуудал байвал түүнийг засах нь ажлын хэсэг дээр байгаа юм. Улсын Их Хурлын гишүүдийн 46,6 хувь нь дэмжиж санал дэмжигдсэнгүй.

5.Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураана. Санал хураалт. Минийхийг. Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгийн дарга Бат-Эрдэнэ дарга. Бат-Эрдэнэ даргын микрофоныг өгье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Хүнсний тухай хууль хэлэлцэж байгаатай холбогдуулаад Монгол Ардын намын бүлэг, уучлаарай Хөдөө аж ахуйн тухай хууль хэлэлцэж байгаатай холбогдуулаад Монгол Ардын намын бүлэг нэг өдрийн завсарлага авъя гэсэн ийм саналыг оруулж байна.

Х.Булгантуяа: Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгийн даргын санал, гаргасан саналын дагуу нэг хоногийн завсарлага өглөө.

10.32 цаг

Үдээс хойш явна. Хэлэлцэх асуудал маань дуусаагүй байна.

Гурав.Баталсан тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсох

Баталсан тогтоолын эцсийн найруулгыг та бүгдэд, дараагийн 3 дахь асуудал. Баталсан тогтоолын эцсийн найруулгыг та бүгдэд уншиж танилцуулъя. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.1.3-д Улсын Их Хурал энэ хуулийн 46.1.2-т заасан хууль, тогтоолын эцсийн найруулгатай танилцаж, ёслохыг зөвшөөрөх гэж заасны дагуу Улсын Их Хурлын тогтоолуудын эцсийн найруулгыг Байнгын хороод бэлтгэж, Улсын Их Хуралд танилцуулахад бэлэн болсон байна.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хоригийн тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Мөнхбаясгалан гишүүн саналтай байгаа юм уу? Мөнхбаясгалан гишүүн. Мөнхбаясгалан гишүүний микрофоныг өгье. Эцсийн найруулгатай л холбогдолтой санал.

Л.Мөнхбаясгалан: Улсын Их Хурлын гишүүний үг хэлэх эрхээ эдэлье. Монгол Ардын намынхан 68 суудал авсан парламентын эрх барих хүчин та нарын энэ намын даргын хэрүүлээс чинь болоод энэ улс орон бүр сөхөрлөө. Ард түмэн айдаст автаад эхэллээ. Ямар аймаг том, том гэмт хэргүүдийг та нар нууж явсан юм бэ? Өс хонзонгийн, өс хонзонгийн чиглэлээр нэг нэгнийгээ барьж хорих бүр нэрсийн

жагсаалт гаргаад, тэр нь Авлигатай тэмцэх газар дээр бэлэн болчихсон байсан байна шүү дээ. Та нар наад даргынхаа шийдэж орж ирээд, Улсын Их.../үг тасрав/

Х.Булгантуяа: Мөнхбаясгалан гишүүнээ Ерөнхийлөгчийн хоригийн тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулгатай холбоотой найруулгын шинж чанартай санал байвал л хэлнэ. Үг, үсэгтэй холбоотой. Үг, үсэгтэй холбоотой, найруулгатай холбоотой санал байвал хэлнэ. Эцсийн найруулгатай холбоотой, найруулгыг тэгвэл сонссонд тооцлоо. Найруулгатай холбоотой саналтай гишүүн байхгүй юм байна.

Үндсэн хуулийн цэцийн 2025 оны 07 дугаар дүгнэлтийн тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Байхгүй байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

10.35 цаг

Хүнсний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай нарын 10 гишүүн 2025.06.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

4 дүгээр асуудалд оръё. Хүнсний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг явуулна. Хэлэлцэх асуудалтай холбоотой Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгээс бүлгийн дарга Бат-Эрдэнэ дарга үг хэлнэ. Бат-Эрдэнэ даргын микрофоныг өгье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Хүнсний тухай хууль хэлэлцэх гэж байгаатай холбоотойгоор Монгол Ардын намын бүлэг, Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгээс нэг өдрийн завсарлага хүсэж байна.

Х.Булгантуяа: Монгол Ардын намын хүсэлтийн дагуу нэг өдрийн завсарлага Хүнсний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдэд өгч байна. Та сая өөрөө.

10.36 цаг

Үдээс өмнөх нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудал дууссан тул чуулганы нэгдсэн хуралдааныг түр завсарлууллаа. Үдээс хойших хуралдаан 14 цагаас Улсын Их Хурлын асуулгын цагаар үргэлжилнэ.

*2025 оны 9 дүгээр сарын 26, Баасан гараг,
Төрийн ордон “Их хуралдай” танхим
14 цаг 02 минут.*

ҮДЭЭС ХОЙШИХ НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан үдээс хойших хуралдааныг даргалав.

Д.Амарбаясгалан: Улсын Их Хурлын гишүүдийн өдрийн амгаланг айлтгая. Үдээс хойших чуулганы нэгдсэн хуралдаан эхэлж байна. Хэлэлцэх асуудалдаа оръё.

Дөрөв.Улсын Их Хурлын асуулгын цаг

Улсын Их Хурлын гишүүд Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас урьдчилан ирүүлсэн хүргүүлсэн асуултын дагуу асуулт асууж, хариулт авах Улсын Их Хурлын асуулгын цаг эхэлж байна. Өнгөрсөн хаврын чуулганаар Улсын Их Хурлын гишүүн Тэмүүжин нарын 10 гишүүн санаачлан 2025 оны 6 дугаар сарын 9-ний өдөр өргөн мэдүүлж, 7 дугаар сарын 9-ний өдөр батлагдсан Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар Ерөнхий сайд нэгдсэн хуралдаанд мэдээлэл хийх зохицуулалтыг Улсын Их Хурлын асуулгын цаг болгон өөрчилсөн байгаа.

Ингээд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112 дугаар зүйлд ээлжит чуулганы хугацаанд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн баасан гаргийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан гишүүдээс Ерөнхий сайдад хууль тогтоомж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт, улс орны эдийн засаг, нийгэм, санхүүгийн төлөв байдал болон бусад асуудлаар асуулт тавих Улсын Их Хурлын асуулгын цаг байна гэж заасны дагуу Улсын Их Хурлын 2025 оны намрын ээлжит чуулганы 9 дүгээр сарын Улсын Их Хурлын асуулгын цаг өнөөдөр албан ёсоор эхэлж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.5-д Улсын Их Хурлын асуулгын нийт хугацаа 2 цагаас хэтрэхгүй Ерөнхий сайдаас асуулт асууж, хариулт авах хугацаа цөөнхийн бүлэг 75 минутаас, олонхын бүлэг 15 минутаас, цөөнхийн гишүүдэд 30 минутаас хэтрэхгүй байна гэж заасны дагуу Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн 75 минутын 37,5 минутад цөөнхийн бүлгийн дарга урьдчилан ирүүлсэн асуултаа асууж мэтгэлцэнэ. Энэ асуултын тоо 9-өөс хэтрэхгүй байна. Үлдэх 37,5 минутад асуулт ирүүлсэн цөөнхийн бүлгийн бусад гишүүн асуулт асууж, хариулт авна гэж заажээ. Олонхын бүлгийн асуулт ирүүлсэн гишүүд 15 минутад багтаан асуултаа асууж, хариулт авна. Цөөнхийн асуулт ирүүлсэн гишүүд 30 минутад багтаан асуултаа асууж, хариулт авах нь. Ерөнхий сайдаас асуулт асуух, үг хэлэх хугацаа 2 минутаас хэтрэхгүй байх бөгөөд нэг удаа нэг минутаас хэтрэхгүй хугацаагаар нэмэлт асуулт асууж, үг хэлж болно. Хариулт өгөх хугацаа 2 минутаас хэтрэхгүй байх бөгөөд нэмэлт тайлбар өгөх хугацаа нэг удаа нэг минутаас хэтрэхгүй байна гэж хуульд заасан байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 9.9-д заасны дагуу асуулт ирүүлсэн гишүүдийн нэрс ирцэд бүртгэгдсэн дарааллаар эрэмбэлэгдэж байгаа тул гишүүд дарааллын дагуу асуултаа асуух нь. Нэр ирчихсэн байгаа, эрэмбэд орох нь. Ингээд Улсын Их Хурлын дэгийн тухай хуулийн 112.9-д асуулт, хариултыг тусгайлан бэлтгэсэн индрээс асууж, хариулна гэж заасан байна. Ингээд Улсын Их Хурлын Тамгын газраас 1, 2 дугаар индрийг бэлдсэн байна. Засгийн газрын гишүүд Ерөнхий сайдын хариулт дээр нэмж хариулт өгч болно. Хариулт өгөхдөө тусгайлан бэлдсэн индрээс буюу 3, 4 дүгээр индрээс хариулт өгөх юм байна. Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан намын бүлгийн дарга Цогтгэрэл, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Гомбожавын Занданшатар нарыг тусгайлан бэлтгэсэн индэрт урьж байна. 1, 2 дугаар индэр дээр. 37,5 минутаар микрофон шууд нээгдэнэ.

Тэгэхдээ манай асуулт асууж байгаа болон хариулт өгч байгаа нөхөд маань яг минутаа барьж өгөх ёстой. 2 минут гээд энэ хуульд заачихсан байна. Тэмүүжин гишүүн санаачлагч тийм үү, одоо ингээд 37,5 минутад бүлгийн дарга асууна гэж

байна шүү дээ. Тэгэхээр чинь хууль дээр болохоороо 2 минутаас хэтрэхгүй асууна, 2 минутаас хэтрэхгүй хариулна гэхээд одоо энэ 37,5 минутыг яаж зохицуулалт хийх юм бэ? Асуулт тус бүрээрээ 2 минутаар хязгаарлагдаад явчихна. Тэгье, баярлалаа. Улсын Их Хурлын асуулгын цаг албан ёсоор анх удаагаа эхэлж байна. Мэтгэлцэгч талуудад амжилт хүсье. Ерөнхий сайдын болон бүлгийн, Ардчилсан намын бүлгийн дарга Цогтгэрэл дарга нарын микрофоныг нээе.

О.Цогтгэрэл: Гишүүддээ өдрийн мэндийг хүргэе. Улсын Их Хурлын хуралдааны шинэ дэгээр Ерөнхий сайдын мэдээллийн цагийг Улсын Их Хурлын асуулгын цаг болгож өөрчлөгдсөн. Агуулгын хувьд энэ том өөрчлөлт гэж үзэж байгаа. Тэгээд энэ удаа анхны хэлэлцүүлэг нь, анхны мэтгэлцээн нь асуулт, хариулт явах гэж байна. Тэгээд Ерөнхий сайдад энэ таны анхны төсөв энэ удаа Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байна. Мөн энэ өдрүүдэд танай Засгийн газрын анхны 100 хоногийн ажлын тайлан тавигдах гэж байна. Тэгэхээр энэ өөрөө зөвхөн нэг уламжлалт нэг удаагийн төсөв биш, Монгол Улсын эдийн засгийг бүтцийнхээ хувьд яаж харж байгаа вэ гэдэг алсын хараатай илүү холбоотой болов уу гэж бодож байна. Тийм учраас зөвхөн төсөв гэдэг ярианаас гадна ингээд эдийн засаг талаас нь нэг бид нэг жижигхэн зүйл бэлдсэн юм.

Энэ бол 100 их наядын Монгол Улсын эдийн засаг. Энэний 35 хувь нь Монгол Улсын төсөв юм байна одоо бидний хэлэлцэж байгаа 35 хувь нь, дахиад энэ сольчихож, төрийн өмчит компани 30 хувь нь, төрийн өмчит компани 30 хувийг нь эзэлж байгаа. Дахиад нэмээд төрийн зохицуулалт тусгай зөвшөөрлөөр ажилладаг бизнесүүд 25 хувийг нь тэр ингээд сольчихлоо. Тэрнээс нийлээд ингээд бараг дүүрч байгаа юм. Энэ сав дүүрч байгаа буюу төртэй холбоотой бизнесүүд энэ эдийн засгийг энэ дотор байгаа жижигхэн үрлүүд үндсэндээ хувь иргэд бизнест ноогдож байгаа хэсэг. Тэгээд энэ эдийн засаг ингээд эргэхлээр юу болох вэ энэ 3 том бөмбөлөг Монголын эдийн засгийг, ард иргэдийг бизнесийг тээрэмдэж байгаа. Одоогийн яг байгаа нөхцөл байдлаар ийм л орчин нөхцөлд эдийн засаг ажиллаж байна.

Тэгэхээр төсөв өөрөө эдийн засгийг удирдах арга хэрэгсэл. Тэгэхлээр та зөвхөн төсвийн хүрээнд болоод төсвийн бусад энэ эдийн засгийн арга хэрэгслийнх нь хувьд энэ нөхцөл байдлыг та юу гэж харж байна вэ? Энэ 3 том бөмбөлөг чинь тойрч тээрэмдээд бусдыгаа улам буталдаг ийм тогтолцоо руу сүүлийн жилүүдэд эрчимтэйгээр явж байгаа. Энэ 3 нийлээд эдийн засаг Монгол Улсын нийт эдийн засгийн 90 хувийг чинь эзэлж байгаа, зохицуулалттай, шууд төрийн өмч, 35 их наядын 30 гаруй их наядын төсвөөс дутуугүй төрийн өмч дахиад биднээс энэ Улсын Их Хурлын танхимаас тусдаа шийдвэр гарч асуудал яригдаж байгаа юм. Тэгэхлээр та эхлээд энэ эдийн засгийн бүтцийн хувьд, эдийн засгийг удирдах арга хэрэгсэл болохынхоо хувьд энэ удаагийн төсвийнхөө онцлогийг тайлбарлаж өгөөч. Энэнд ямар өөрчлөлт гарч байгаа юм бэ?

Г.Занданшатар: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ, тэгээд өнөөдөр Монголын парламентын түүхэнд анх удаа ийм мэтгэлцээн өрнүүлж байгаад баяртай байна. Бид парламентын шинэчлэл, Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг анх санаачилж, хэрэгжүүлж, Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа парламент бол мэтгэлцээний танхим байх ёстой гэсэн зарчмыг анх суурилсан. Өнөөдөр бодитой мэтгэлцэх бололцоо олдож байгаа, бас тэгэхдээ анхны туршилтын туулай болж байгаад нэг талаас баяртай, нэг талаас сонирхолтой байна. Тэгэхээр маш чухал асуулт асуулаа. Өнгөрсөн 30 жилийн манай эдийн засгийн бүтэц үндсэндээ

төрийн оролцоо хэт давамгайлсан, ТӨК-удын эдийн засаг дахь оролцоо төдийгүй төсөвт гүйцэтгэх үүрэг нэлээн нэмэгдсэн ийм бодит байдал бий болсон.

Үүний улмаас шалтгаалаад Монгол Улсын эдийн засгийн экспортын 95 хувь нь уул уурхайгаас хамааралтай, бүүр тодруулбал хоёрхон бүтээгдэхүүн нүүрс, зэс хоёроос 80 хувийн хамааралтай, гадаад худалдаа 70 хувь нь нэг улсаас хамааралтай ийм бүтцийн гажигтай болчихсон. Ийм учраас бидний энэ эдийн засгийн бодлого 10 сарын 31-нд бидний өргөн барихаар төлөвлөж байгаа эдийн засгийн нийгэм, эдийн засгийг ирэх 5 жилд хөгжүүлэх үндсэн чиглэлд шинэ итгэл, эрс шинэтгэл гэсэн энэ бүтцийн өөрчлөлтүүдийг хийхээр, тэр дотроо эдийн засгийн бүтцийн өөрчлөлтийг хийх ийм зорилтуудыг тодорхой тусгасан хөтөлбөр өргөн барина.

Харамсалтай нь манай Чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд цаглавар өөрчлөгдсөн учраас 9 сарын 1-нд төсвийг нь өргөн барьдаг, дараа нь 10 сарын 30-нд нийгэм, эдийн засгийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлээ өргөн барьдаг ийм зөрөөтэй гажигтай тогтолцоо бий болчихоод байна. Тийм учраас таны асуулт уг нь тэр үед хэлэлцэгдэх асуудал, эхэлж энийгээ хэлэлцчихээд дараа нь төсвийн бодлоготойгоо тодорч уялдах ёстой асуудал. Энэ цаглаварын зөрөөгөө засах хэрэгтэй Улсын Их Хурал.

2 дугаарт нь энэ жилийн төсвийг боловсруулахдаа бид иргэдийн оролцоотой, иргэдийн хяналттай, иргэдийн үнэлгээтэй байх зарчмыг суулгасан. Ингэснээрээ иргэдийн оролцоотойгоор зөвхөн төр хуваарилдаг, түүнийгээ төрд зарцуулдаг биш, иргэд боловсруулахад нь оролцдог 240 мянган иргэн саналаа өгсөн, эрэмбэлсэн. Одоо иргэдийн хяналттай хэлэлцдэг.../үг тасрав/

О.Цогтгэрэл: Энэ асуулт, хариулт үр дүнтэй байх үүднээс.../үг тасрав/

Г.Занданшатар: Тэгэхээр сүүлчийн.../үг тасрав/

О.Цогтгэрэл: Цагаа жоохон.../үг тасрав/

Д.Амарбаясгалан: 2, 2 минутаар микрофоныг аваад явна шүү.

Г.Занданшатар: Тийм 2, 2 минутаараа явж байгаа гэж ойлгож байгаа шүү дээ. Таны асуусан асуултад. Тийм учраас энэ зарчим маань та тасалдуулсан болохоос биш, яг зарчим маань юунд оршиж байна вэ гэхээр энэ цаглавар, бодлогоо өөрчлөх хэрэгтэй байна. Энэ төсвөөр эдийн засгийг бид танасан. Алтанхуяг сайд маш эдийн, Ерөнхий сайд байсан хүн маш чухал пост оруулсан байна, видео оруулсан байна лээ. Тэр нь энэ Засгийн газар энэ төсөв барихдаа анх удаа зарлагын хязгааргүй өсөлтийг хязгаарлалаа, хэмнэлээ ийм төсөв оруулж ирсэнд баярлалаа гэж. Өөрөөр хэлбэл уул уурхайн хамааралтай, баялгийн хараалтай гэдэг шиг зарлагын өсөлтийг урсгал зардлын өсөлтийг хяналтгүй тавьж байсныг бид хязгаарласан. Энэ хэмжээгээр төрийн оролцоог багасгасан. Бид төрийн оролцоог багасгаж, хувийн хэвшилд илүү боломж олгох зорилготойгоор эдийн засаг дахь төрийн оролцоог бууруулж, хувийн хэвшилд суурилсан өсөлтийг дэмжих чиглэлд татварын шинэчлэлийг 2026 оноос эхлэн үе шаттай хэрэгжүүлж эхлэхээр төлөвлөсний зэрэгцээ төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хувиар хуулийг хялбаршуулан, хувийн хэвшлийн оролцоо.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Хувийн хэвшлийн орон зайг нэмсэн гэж байна л даа. Тэгэхээр энэ төсвийг харахлаар төсвийн энэ эдийн засаг дахь оролцоо 32 хувь болж буурсан гэсэн тоо байгаа юм. Гэтэл энэ 32 хувьд чинь багтахгүй төсвийн гадуур асар их зардал өмнө нь ч явж ирсэн, одоо ч байгаа. Монголбанкн дээр жишээ нь төсвийн шинжтэй хэрэгжүүлчихсэн 7 их наядын өр Монголбанкн дээр байгаа. Уг нь энэ чинь энэ төсөв дээр нэмэгдээд дээшээ энэ тоо чинь бүүр өөр тоо байгаа. Бид өөрөө өөрсдийгөө хуурсан тоонууд дээр өнөөдөр төсөв дээр ажиллаж байгаа. Төсөв багасаад 32 болчихсон гэдэг. Жишээ нь төсөв дээр харахад төрийн өмчит ААН-ийг олон нийтийнх болгоно гэж байгаа юм. Гэтэл өнгөрсөн хугацаанд болгосон, өнгөрсөн хугацаанд Төрийн банкнйг олон нийтийнх болгосон, 5-хан хувийг нь бид хувьчилсан. Үгүй ээ энэ тэгээд 95 хувь нь төрдөө хэвээрээ 5 хувийг нь хувьчлаад, 5 хувийнх нь хувьчлалын үр дүнд 700 төгрөгөөр нэгж хувьцааны IPO гарч байсан Төрийн банк өнөөдөр 300 төгрөг ч байна уу? Ийм хэлбэрийн зүйлийг бид их гоё лоозонгийн доор өнгөрсөн хугацаанд хийдэг хэлбэрийн доор.

Тэгэхлээр энэ зүйлүүдийг л бид чин сэтгэлээсээ үнэхээр л тэр төрийн оролцоогоо бууруулах гэж байгаа бол энэ тоонуудыг үнэн болгох, тэр хувьчлал гэж байгаа бол 5 хувийг нь биш, 50 хувийг нь ядаж хувьчилж байж энэ чинь эрүүл эдийн засаг руу орно шүү дээ. Одоо дахиад МИАТ-ийг хувьчилна гэж байгаа юм 26 онд, 10 хувийг хувьчилна гэж. МИАТ-ийн 10 хувиар ийм засаглалтай компанийн 10 хувийг хувьчлаад 90 хувь нь МИАТ-т байгаад бид зүгээр өөрөө өөрийгөө хуурсан бодлогын шинэчлэлийг л олон нийтэд танилцуулж байгаа ийм л нөхцөл байдал байгаа.

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайдын микрофоныг өгье.

Г.Занданшатар: Өнөөдөр төсвийн хэлэлцүүлэг явж байгаа гэж ойлгож байгаа. Эдийн засгийн чиглэлийг бид Дэгийн тухай хуулийн дагуу Улсын Их Хурлын тухай хуулийн дагуу 10 сарын 31-нд өргөн барьж энэ талаар хэлэлцэнэ. 2 дугаарт нь өнөөдөр манай Засгийн газрын 100 дахь хоног тохиож байна. Энэ 100 хоногт мэдээж бүх асуудлыг өргөс авсан юм шиг засаад, энэ 30 жил бий болчихсон эдийн засгийн бүтцийг нэг өдөр бүгдийг нь хувьчлаад өөрчилчихнө гэж байхгүй. Харин ч энэ 100 хоногт уруудаж байсан эдийн засгийг бид эдийн засгийн сэргэлтийг бий болгож, эдийн засгийн өсөлт 5,7 хувьд хүрлээ. 1 дүгээр улирлын байдлаар 4,7 тэрбум доллар байсан валютын нөөц 5,7 тэрбум доллар болж өслөө. Бид 6 сард 570 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай байсан төсвийг одоо 52 тэрбум төгрөгийн ашигтай болгож чадлаа. Экспортын үнийг нэмэгдүүллээ, экспортыг энэ нүүрсний үнэ гээд байгаа нөгөө нүүрсний хулгай гээд байгаа юмнуудыг чинь таслан зогсоож бид 13-аас 17 хувь нүүрсний борлуулалтыг нэмэгдүүллээ.

Бид энэ том бүтцийн урт хугацааны өөрчлөлтийг хийх биш, өнөөдөр унаж байгаа живэх гэж байсан эдийн засгаа яаж зогсоогоод сааруулаад, дээш нь босгохгүй гэдэг ийм үнэнтэй, хямралтай нүүр тулсан 100 хоногийг ардаа үдэж байна. Энэ 100 хоногийн хугацаанд бид өдөр, шөнөгүй борви бохис хийхгүй ажилласны үр дүнд эдийн засагт сэргэлт бий болгож чадлаа. Энэ бол 100 хоногийн бодит ажлын үр дүн. Бид юу хийснээ бүгдийг нь тоочих гээгүй, тоо худлаа хэлдэггүй учраас эдийн засгийн бодит үр дүнгээр нь энийг тооцож байна. Хэрвээ бид төсвийн тодотгол хийж та бүхэн маань дэмжиж батлаагүй бол валютын ханш 4 мянгад, инфляц, үнийн өсөлт 15 хувьд хүрч болзошгүй тийм эрсдэлтэй, төсвийн орлого 3,3 их наядаар тасрах бодит эрсдэлтэйд тулгарсан байсан. Энийг бид төсвийн зарлагыг 2,2 их наядаар танасан төсвийн тодотголыг хийснээрээ энэ төрийн оролцоог хумьсан, үр ашиггүй зардлуудыг танасан, төрийн албан хаагчид төрийн албаны шинэчлэлийг хэрэгжүүлж эхэлсэн.

Энэ бүхний үр дүнд өнөөдрийн эдийн засгийн сэргэлтүүд бий болж байгаа. Энэ бол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын хамтын ажиллагааны үр дүн гэж үзэж байна. Энэ чиглэлээр Цогтгэрэл гишүүнийг эдийн засагч хүний хувьд.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Ард иргэдээс асуулт, саналууд гарахаар эдийн засгийн асуудлуудаас гадна 2 дугаарт нь асар том бухимдалтай зүйл авлигыг заавал төсөв гэлтгүй бид холбож ярих шаардлагатай болно. Тэгэхээр ер нь том биетийн сүүдэр том л байдаг. Тэгэхээр авлигал гэдэг өөрөө юу вэ гэдэг асуултад бид энгийнээр хариулах ёстой байх. Авлигал гэдэг том төрийн сүүдэр. Одоо энэ их том төрийн эндээс гарч байгаа сүүдэр том л байна. Энэ том төрийн сүүдэр том авлигал л байна, том авлигал л байна гэж үзэж байгаа юм. Тэгээд сүүлийн үед хэвлэл мэдээллээр гарч байгаа энэ мэдээлэл, олон зүйлүүдийг харахад нэг нам завсаргүй олон жил засаглалчлахаар энэ хоорондоо 10 жилийн хугацаанд төрийг социализмжуулчихлаар төр яаж томордог вэ, энэний цаана авлига тэр хэмжээгээр л нэмэгдэнэ. Одоо гарч байгаа энэ яригдаж байгаа үйл явц, тэр тусмаа энэ сүүлийн өдрүүдэд яригдаж байгаа үйл явц энэ зүгээр л зүй тогтлын л асуудал шүү дээ. Энэ том төрийн цаана том авлига л байгаа шүү дээ, том хулгай л байгаа шүү дээ. Энэ зүй тогтлын л асуудал гэж бодож байна.

Тэгэхлээр та хууль сахиулах байгууллагыг хариуцаж байгаа хүний хувьд энэ авлигатай яаж тэмцэх ёстой юм бэ бид цаашид авлигатай? Хэчнээн мянган шүүгч, прокурор, цагдаа магадгүй хэдэн арван шорон бариад бид энэ авлигын ард гарах уу? Одоо яг танд ямар бодлогын шийдлүүд та танилцуулж байгаа юм бэ? Дахиад нөгөө хэлбэрийн зүйлүүдээ бид дахин, дахин тал талдаа ярьцгаамааргүй л байна л даа.

Г.Занданшатар: Авлигатай тэмцэнэ гэдэг бол зөвхөн уриа лоозон биш. Ийм учраас Монгол Улсын Засгийн газар байгуулагдсан өдрөө авлигатай тэмцэх, авлигын индексийг бууруулах цогц хөтөлбөр, төлөвлөгөө гаргуулж ажлын хэсэг байгуулж ажиллаж байна. Бүх Төрийн нарийн бичгийн дарга нарыг жишээлбэл оролцуулсан авлигатай тэмцэх чиглэлээр ажиллах ажлын хэсэг байгуулж ажиллаж байна. Жишээлбэл 1 дүгээрт хараат бусаар энэ дээр, дооргүй авлигад идэгдчихээд байна, ард түмний итгэлийг нурааж байгаа, унагааж байгаа энэ бүх асуудлуудыг шалгаж нэг тийш нь болгох хэрэгтэй. Авлигын сүүдэр өнөөдрийн эдийн засгийн хамгийн том хорлогч хүчин зүйл учраас тууштай тэмцэх хэрэгтэй. 2 дугаарт нь авлигыг нөхцөлдүүлж байгаа энэ дунд, доод шатын хүнд суртлыг арилгах, бүүр тодорхой хэлбэл жишээлбэл цахимжуулах, хиймэл оюун ухааны шийдвэр гаргах төслүүдийг хэрэгжүүлж байна. Жишээлбэл Эрдэнэтийн шахаа гээд ярьдаг байсан Эрдэнэт үйлдвэр дээр худалдан авах ажиллагааг хиймэл оюун ухаанаар худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулдаг шинэ систем нэвтрүүлж байна. Энийг төрийн өмчийн бүх компаниуд дээр нэвтрүүлж, хиймэл оюун ухааны оролцоотой, хяналттайгаар худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулдаг болно. Хүн биш хиймэл оюун ухаан.

Бүр цаашилбал мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа, аливаа үйл ажиллагаанд бид энэ хөндлөнгийн хяналтын тогтолцоог хиймэл оюун ухаанаар хийхийг зорьж байна. Энэ технологийн дэвшлийн өнөөдөр ICT форумыг өнөөдөр нээж зохион байгуулж байна. Долоо хоногийн tech week дээр та бүхэн оролцоод, энэ талаар тодруулж болно. Гэхдээ эцсийн дүндээ энэ Улсын Их Хурал өөрөөсөө, төр дээрээсээ цэвэр ариун, ёс суртахуунаа дээдэлдэг байж, зарчимтай байж байж авлигатай тэмцэж

чадна. Энэ бол бүх нийтийн үйлс байх ёстой. Энэ ганц Засгийн газрын ажил биш. Төр, иргэний нийгмийн хамтын ажиллагааны үр дүнд, хууль сахиулах байгууллагуудаа дэмжиж байж, хараат бус байдлыг нь хангаж байж энэ авлигаас сална. Энэ чиглэлд сөрөг хүчин хамгийн том хяналт тавьж ажиллах ёстой парламентын механизм мөн. Энэ чиглэлээр сөрөг.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Тэгэхээр Авлигатайг хяналтыг ихэсгэж байж авлигатай тэмцэнэ гэдэгтэй би санал нийлдэггүй. Хэчнээн мянган цагдаа, прокурор, шорон бариад авлигатай тэмцэхгүй байх, бууруулж чадахгүй байх. Энэ том биетийг бууруулж байж тэр авлигын сүүдрийг бууруулах ёстой, үндэс шалтгаантай нь тэмцэх ёстой байх гэдгийгээ хэлчихье.

Тэгээд дараагийн асуулт нь ер нь одоо яг төсөв хэлэлцэхтэй зэрэгцээд олон нийт гадна багш жагсаж байна. Энэ хаалган дээр ахмадууд өлсөнө гэж байна. Тэгэхээр энэний цаана нөгөө худалдан авах чадвар, үнийн өсөлт гэдэг зүйл яах аргагүй амьдрал дээр тулдаг юм байна. Бараг судалгаагаар ч хамгийн өндөр гардаг зүйл энэ асуудал байх. Засгийн газар болохоор үнийн өсөлт бидэнд хамаагүй, мөнгөний ханш бидэнд хамаагүй, Монголбанкны асуудал гээд түлхчихдэг. Гэтэл яг амьдрал дээр иргэдэд бид ер нь хэдэн их наядын төсөв хэлэлцэж байгаа, GDP нь энэ хэд эзэлж байгаа яг үнэндээ тэр иргэдэд энэ падлийгүй байх. Яг тэр бодит худалдан авах чадвар яаж байна, бидний цалин хүрч байна уу, тэтгэвэр, тэтгэмж маань яаж байна гэдэг хамгийн чухал асуудал байх.

Тэгэхээр яг энэ асуудлыг Монголбанкны асуудал гэж Засгийн газар түлхчхээд, энэ талд нь өөрөө төсвөө, төрөө асар том болгоод, нөгөө бизнесүүдэд орон зайг нь олгохгүй, ажлын байр бий болгохгүй, хөрөнгө оруулалт орж ирэхгүй, тэнд мөнгөний ханш унахад иргэдийн худалдан авах чадвараас гадна, тэр 10, 20 хувиар унаж байгаа ханштай оронд хэн, ямар хөрөнгө оруулалтаа гадна, дотноосоо хийх вэ? 10, 20 хувиар унаж байгаа инфляцтай газар бодлогын хүү хэд байх вэ, энийг дагаад зээлийн хүү хэд байх вэ? Ийм зээлийн хүүгээр хэн нь хөрөнгө оруулалт оруулах вэ? Энэний цаана нөгөө үнийн өсөлт чинь байхаас өөр аргагүй. Бид 1 сая 500 байтугай тэтгэврийг 15 сая болгосон ч ийм өндөр инфляцтай үед энэ чинь ямар ч үр ашиггүй бодлого болно. Тэгэхлээр Засгийн газар өөрт хамаагүй гэж түлхдэг энэ үнийн өсөлтийн эсрэг ямар бодлого барьж байгаа вэ?

Г.Занданшатар: Цогтгэрэл даргаа, энэ маш олон асуулт байгаа учраас зүгээр эрэмбэлбэл 1 дүгээрт эдийн засаг дахь төрийн оролцоог бууруулахын тулд бид төрийн өмчийн компаниудын үр ашгийг сайжруулах цогц төлөвлөгөө боловсроод Засгийн газраар 2 удаа хэлэлцээд, Улсын Их Хуралд өргөн барихаар ажиллаж байна. Тэнд 1 дүгээрт төрийн өмчийн компаниудын зардал чирэгдэл, үр ашиггүй зардлыг бууруулж байна. Үр ашиггүй төрийн өмчийн компаниудыг нэгтгэж байна. Жишээлбэл баруун бүсийн эрчим хүчний дулаанаас авхуулаад бид 9 компанийг нэгтгэж, татан буулгах ажлууд зохион байгуулж байна. Дээр нь энийг хувийн хэвшилд шилжүүлэх, хувийн хэвслээр гүйцэтгүүлэх ажлууд, дээр нь хувьчлалын хэсэгчилсэн болон бүтнээр нь IPO гаргаж, олон нийтийн хувьцаат компани болох ийм цогц ажил хэрэгжиж байгаа. Энэ бол төсөвтэй шууд хамааралгүйгээр төрийн өмчийн үр ашгийг сайжруулах үндсэн чиглэлийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж хэлэлцэнэ. Энэ үед илүү дэлгэрэнгүй ярих бололцоо олдох байх.

Мэдээж төрийн оролцоо багасаж байж тэр хэмжээгээр авлигал, шударга ёсны индекс сайжирна. Тэгэхдээ энэ дээр төрийн өмчийн компаниуд дахь үр ашгийг

сайжруулах, хяналт шалгалтыг сайжруулах ажил, авлигатай тэмцэх ажил зайлшгүй тэргүүн эгнээнд явах ёстой. Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр бодитой хэрэгжих ёстой Улсын Их Хурлаас баталсан энэ арга хэмжээг.

3 дугаарт нь нэг талаасаа татварыг бууруул гээд байдаг, татвараар л төсөв бүрдэж байгаа. Нөгөө талаасаа цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжээ нэмэгдүүл гээд байдаг ийм 2 хайчин дунд чинь төсвийн баланс, тэнцвэрийг олох чинь өөрөө нэг талаас хувийн хэвшлээ дэмжих, нөгөө талаас цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжээ нэмэгдүүлэх хайч маань ганцхан нүүрс, зэсээс хамааралтай шахуу болчихсон төсвийн орлого маань ийм хайчин дунд байна. Олон улсын нөхцөл байдал, геополитик, тарифын дайнаас шалтгаалаад нүүрсний үнэ 2 дахин уначхаад байна. Яг ийм хайч үед бид энэ бүх реформыг нэгэн зэрэг хийх ямар ч бололцоогүй. Та эдийн засагч хүний хувьд энийг сайн мэдэж байгаа. Нэг талдаа татварыг бууруулаад төсвийн орлогоо бууруулчихаад, нөгөө талдаа тэтгэвэр, тэтгэмж, цалин хөлсийг яаж.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Би тэгээд залгаад асууя. Саяын үнийн өсөлт инфляц чинь өөрөө бодит байдал дээр тэр ядуу хэсгийг чинь улам ядууруулдаг, нөгөө дундаж давхаргаа улам хавчдаг ийм л тийм хөшүүрэг, ийм үр нөлөөтэй, хамгийн тийм харамсалтай үр нөлөө нь. Ийм ч учраас өнгөрсөн хугацаанд энэ үнийн өсөлтийн энэ явцыг харахад өнгөрсөн хугацаанд ядуурал нэг ч хувиар буурсангүй, 3 хүний 1 нь ядуу гээд л бид майн уншлага мэт бүгдээрээ ярьдаг болчихлоо. Дундаж давхарга гэж байгаагийн чинь доод хэсэгт дахиад 3 хүний 1 нь байгаа, жоохон хөл сэгсрэлтэд энэ тээрэм дахиад нэг жоохон тээрэмдэхэд дахиад 3 хүний 1 нь буюу нийлээд 3 хүний 2 нь энэ ядуурлын шугамд чинь өнгөрсөн хугацаанд ингээд орчихлоо.

Тэгэхээр Засгийн газрын энэ бодлогын бичиг баримтуудад дундаж давхарга гэдэг ойлголт, үг, хэмжүүр ерөөсөө өнгөрсөн хугацаанд би лав Монгол Улсын бодлогын баримт бичгүүдээс олж хараагүй. Тэгэхээр 1 дүгээрт нь энэ дундаж давхаргыг Засгийн газар хэрхэн, яаж томъёолж, тооцож нэг юм руу энэ төсөв болоод энэ бодлого чинь зорих ёстой шүү дээ. Ер нь нэг юмыг сайхан болгоно гэж биш, тодорхой тоо, хэмжүүр лүү. Тэгэхээр энэ дээр та нар ямар алсын хараатай 1 дүгээрт ажиллаж байгаа вэ?

2 дугаарт нь ер нь энэ одоо таны өргөн барьж байгаа төсөв болоод эдийн засгийн бодлого дээр тэр хөдөлмөрлөсөн хүн сайхан амьдардаг гэдэг бодлогын ямар өөрчлөлт энэ төсөвт шигдэж суусан бэ? Хөдөлмөрлөсөн нь сайхан амьдардаг энэ тогтолцоо, энэ хөшүүрэг, механизм, тэр урам зориг энд шингэсэн үү? Та энэ талаар нэг мэдээлэл өгөөч?

Г.Занданшатар: Энэ төсөв бол эдийн засгийн мөчлөгт сөрсөн төсөв. Гадаад нөхцөл байдал, дотоод улс төрийн нөхцөл байдал энэ бүхнээс шалтгаалаад төсвийн орлого бодитой буурчихсан. Гэхдээ энэ төсөвт бид, жишээлбэл, дундаж давхаргаа бодлогын хүрээнд нэмэгдсэн өртгийн албан татварын буцаан олголтыг 2 хувиас 5 хувь болгож нэмэгдүүлэх замаар нийт нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлөгчдийн 75 хувьд, бараг 80 хувьд нь өгөөжтэй ийм шинэ хэлбэрийг оруулж ирж байгаа. Жишээлбэл 4 ам бүлтэй айл жилдээ бараг 2 сая 500 мянган төгрөгийг буцааж авна гэсэн үг. Нийт иргэдийн 80 хувь нь сард 1 сая хүртэл төгрөгийн худалдан авалт хийж байна, 20 хувь нь яах вэ илүү чинээлэг хэсэг байж болно. Тийм учраас энэ яагаад дундаж давхарга гэж орлого багатай хэсгээ дэмжсэн бодлогыг бид төсөвт оруулж ирсэн.

Нөгөө таны хэлдгээр төсөв төвлөрүүлээд, төр хуваарилах биш, иргэдэд өөрсдөд нь энэ 5, 600 тэрбум төгрөгийн нийт дүнгээрээ 560 тэрбум төгрөгийн орлогыг эргэж үлдээж байгаа. Энэ үржүүлэгчийн эффектээр энэ далд эдийн засгийг ил болох, энэ татварын суурь реформыг хийх, хэрэгжүүлэх суурь болох юм. Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар бол зөвхөн төсөв бүрдүүлэгч биш, бүртгэлийн үүрэг рольтой. Ийм учраас далд эдийн засгийг ил болгоод, илүү татварын бааз суурийг шударга, нээлттэй болгож, энэ суурин дээрээ татварын цогц реформыг хэрэгжүүлж, нийт татвар төлөгчдөд учирч байгаа татварын ачааллыг 3-аас 4 их наяд төгрөгөөр бууруулж, энэ хэмжээгээр төрийн оролцоо багасах, хувийн хэвшлээ дэмжих ийм бодлогын эх суурийг энэ төсөвтэй хамт оруулж ирж байгаа юм.

Ийм учраас татварын реформыг бүгдийг нь оруулж ирээгүй. Эхлээд Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын хуулийг хамт өргөн бариулж, НӨАТ-ын буцаан олголтыг оруулж ирэх замаар, нэмэгдүүлэх замаар үндсэндээ 1 сая, 2 сая татварын байцаагчтай болж байна гэсэн үг. Нөгөөдүүл И баримтаа нэхнэ. Энэнтэй холбогдуулж бид дижитал шилжилтийн хүрээнд И баримтыг нэвтрүүлж байна энэ долоо хоногоос. Цаасаа цуглуулдаг биш И баримтаар.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Саяын асуултыг би дахиад л тодруулмаар байна. Хариулт, жишээ нь тэр дундаж давхаргатай холбоотой ямар хэмжүүр, зорилгыг манай Засгийн газар тавьж байгаа вэ? Энийг энэ мэдээлэл өөрөө энэ танхимын мэдээлэл гэхээсээ олон нийтэд, бизнесүүдэд, тэр бизнесүүд өөрөө бодлогоо тодорхойлохоос эхлээд олон зүйл дээр энэ нэлээн тийм сигналын шинжтэй байх гэж бодож байна. Тэгэхээр дундаж давхарга гэдэг хүн амын хэдэн хувиа хаашаа, юунд зориулж, энэ нь ямар эдийн засгийн орлого, чадавхтай хүмүүсийн төлөө бид зориод байгаа вэ гэдэг магадгүй бидний ярьж байгаа энэ бүх зүйлийн огтлолцол түүн дээр очих ёстой байх гэж бодож байгаагаа дахин хэлье дээ.

Тэгээд өнгөрсөн хугацаанд энэ өндөр өсөлттэй, уул уурхайн бүтээгдэхүүн өндөр өсөлттэй явж ирсэн үед тооцоод үзэхээр 10 төгрөг тутмынхаа 3-ыг нь бид халамжид зарцуулчихсан байна лээ. 10 төгрөг тутмын 3-ыг нь. Тэгээд 1 процентоор ч, 1 хувиар ч нөгөө ядуурал маань буураагүй. Тэгэхээр энэ бүгдийн цаана, энэ бүгдийн цаана тэр бидний нэг чиглэсэн зорилго тэр дундаж давхаргатай холбоотой том ойлголт би байна уу гэсэн үүднээс дахин, дахин танаас тодруулах гээд байгаа юм. Түүн дээр жаахан тодорхой мэдээлэл өгөөч?

Г.Занданшатар: Ер нь нийгмийн дундаж давхаргыг бий болгох бол нэг удаагийн төсвөөр юм уу, нэг удаагийн эдийн засгийн бодлогоор хэрэгжүүлэх асуудал биш л дээ. Энэ орлогын ялгаа жини коэффициент буюу манай дахь орлогын ялгаа бол энэ уул уурхайн эдийн засаг, баялгийн тэгш, шударга бус хуваарилалтаас шалтгаалаад, дээр нь энэ авлигаас шалтгаалаад гүнзгийрчихсэн. Уул уурхайн эдийн засгийн өндөр өсөлттэй байх үед тэр орлого нийгмийн цөөн хэсэгт төвлөрдөг. Энэ уул уурхай capital incentive буюу хөрөнгө их шаарддаг, тэгэхдээ liber incentive биш, хөдөлмөр их бага шаарддаг салбар. Тэгтэл хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал, энэ дижитал салбар 3-ыг бид хөгжүүлэхээр өөрөөр хэлбэл бид дахин хэлээд байна шүү дээ 10 сарын 31-нд өргөн барих нийгэм, эдийн засгийн чиглэлд энэ илүү тодорхой, бодитой орж ирнэ.

Энэ татварын реформ дээр бид дундаж давхаргаа дэмжих зөвхөн НӨАТ-аар нь жишээ болгоод хэллээ. 3-аас 4 их наядын татварын хөнгөлөлт дундаж давхаргаа дэмжих хөнгөлөлтийн бодлого болно. 800 мянга хүртэлх татварыг хөнгөлж чөлөөлнө. 1 хувийн татварын бодлогыг жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдээ дэмжинэ.

Цогц өөрчлөлтүүд байгааг та бүхэн энэ dparliament дээр тавьсан татварын реформ дээрээс харж болно. Энэ бол татварын төсөвтэй уялдаж байгаа хэсэг нь.

Цогцоороо бид хөдөө аж ахуйгаа дэмжих, энэ эдийн засгийн чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийн дагуу бид 184 сая хүнтэй 2,4 триллион их наяд долларын зах зээл рүү бид хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх, энэ чиглэлээрээ жижиг, дунд бизнес эдийн засгаа солонгоруулах боломжийг, энэ бүхэн маань бүгд эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангаж, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, жижиг, дунд бизнесээ дэмжих, дундаж давхаргыг бий болгох ийм цогц бодлого юм. Энэ бас малчид, 300 мянган малчид, оёдлын салбар, Цагаан алт хөтөлбөр, Хүнсний хувьсгал гээд энэ цогц бодлогуудын хүрээнд хэрэгжих болохоор 2 минутын дотор байна шүү дээ бид дундаж давхаргыг, эсвэл 100 хоногийн дотор Монголын эдийн засгийг бүрмөсөн өөрчлөлт бүтцээр нь өөрчлөх боломжгүй. Энийг бид 10 сарын 31-нд орж ирэхэд нийгэм, эдийн засгийг хөгжүүлэх 5 чиглэл дээр Цогтгэрэл даргыг хамтран ажиллахыг уриалж байна.

О.Цогтгэрэл: Төсөвтэй холбоотой ганц, хоёр асуулт асууя. Төсвийг, төсөв өөрөө бид улсын төсөв гэхээсээ Монгол Улсын нэгдсэн төсвийг ярьж байгаа. Нэгдсэн төсвийн нэг том бүрдэл хэсэг нь орон нутгийн төсөв. Тэгэхээр энэ өнгөрсөн хугацаанд төсвийг харж байхад орон нутгийн төсөв гээд баахан татаасны тухай л энд яригддаг. Тэгэхээр төсөв гэдэг өөрөө нэг ийм орлого, зарлагын тэнцлээсээ гадна энэнд өөрөө эдийн засгийн тийм арга механизм, хөшүүрэг энэний цаана ашиглагдаж байх ёстой гэдэг үүднээс бид өнөөдрийн энэ асуулгын цагийг эдийн засгийн арга механизм талаас нь нэршил өгсөн. Аймгууд яг энэ төсөвт, таны өргөн барьж байгаа төсөв, өмнөх төсвүүд дээр байдаггүй. Одоо энэ төсвүүд дээр аймгууд бие дааж төсвөө санхүүжүүлдэг болох, төвөөс бага татаас авахлаар тийшээгээ урамшуулдаг, дэмждэг ямар тогтолцоо Монгол Улсын төсөвт одоо байна вэ?

Ийм зүйл өнгөрсөн хугацаанд байхгүй явж ирэхлээр орон нутагт ажлын байр бий болгохыг, орон нутагт хөрөнгө оруулалт орохыг тэр орон нутгийн удирдлагууд дэмждэггүй. Тэгээд нэг улс төр хийсэн хэдэн хүн, дээрээс төвөөс татаас авдаг. Энэ 21 аймгаас чинь тэр өнгөрсөн жил 4 аймаг билүү татаасгүй, бусад нь татаастай л байсан. Тэгээд бүгдээрээ татаас авдаг. Тэгсэн мөртөө нэг улс төрийн уриа лоозон хэлсэн тэнд нэг хэдэн хүн. Илүү орлого олохлоор яадаг вэ. Тэгэхээр яг та энэ төсвийн шинэчлэл эдийн засгийг удирдах арга хэрэгсэл болохынх нь хувьд, төвлөрлийг сааруулах нэг том бодлогын арга хэрэгсэл болохынх нь хувьд орон нутгийг яаж урамшуулж, магадгүй шахаж, шаардаж тэр Засаг дарга нарыг төсвөө бүрдүүлээгүйг нь яах юм, бүрдүүлснийг нь яаж урамшуулж байгаа юм бэ энэ дээр нэг мэдээлэл өгөөч?

Г.Занданшатар: Ер нь манай эдийн засагт тулгарч байгаа нэг асуудал Үндсэн хуулийн 58.1-д байдаг шиг санаж байна. Аймаг, сум бол нийгэм, эдийн засгийн цогцолбор байх ёстой буюу corporate body байх ёстой корпоративны байгууллага байх ёстой гэсэн санааг нийгэм, эдийн засгийн цогцолбор гээд арай зөрөөтэй орчуулчихсан юм гэж Чимэд гуай хэлж байсан байдаг. Тэгээд энэ бол өөрөө өөрийгөө бие даасан ийм корпорацын шинж чанартай, татвартай, орлоготой, өөрөө өөрийнхөө асуудлыг шийддэг ийм эдийн засгийн нэгж байх ёстой. Харамсалтай нь эрх мэдлийг нь ч олгодоггүй, төсөвт бүгдийг нь татан төвлөрүүлчихдэг учраас аймгууд бүгд, сумууд бүгд төсвөөс хараат болчихсон. Сумууд ч гэсэн өөрөө өөрийгөө авч явж, өөрөө өөрийнхөө хөрөнгө оруулалтыг шийддэг байсан юм байна лээ.

Тийм учраас энэ бол дунд, урт хугацааны зорилт байх болно. Энэ хүрээнд эхний ээлжид Амнат-ийн 20 хувийг орон нутагт нь, 10 хувь нь энэ үлдээдэг болсон. Цаашдаа ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн 20 хувийг үлдээх, энэ үл хөдлөх хөрөнгийн татвар, малын хөлийн татвар энэ орлогуудыг сумын Орон нутгийн хөгжлийн санд үлдээдэг ийм хууль зохицуулалтуудыг хийсэн. Цаашдаа орон нутаг өөрөө орлого олдог, түүнийгээ өөрсдөө хуваарилах эрх мэдлийг нь, төсвийн эрх мэдлийг хуваарилах зарчмаар энэ бие даасан, зөвхөн улсын төсөв хараад суудаг биш, орон нутгийн төсвийн эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх, боломж эрх мэдлийг нь өгөх, засаг захиргааны нэгжийн шинэчлэл дээр нь хамтдаа хэрэгжих ёстой юм. Тэгэхгүйгээр өнөөдөр энэ эдийн засгийн хэт хамааралтай болчихсон, уул уурхайгаас хамааралтай эдийн засгаасаа болоод зарлагаа хэт тэлчихсэн энэ хүндрэлтэй нөхцөл байдалд орон нутгуудыг жишээлбэл өнөөгийн нөхцөлд биеэ даа гээд шууд орхих боломж хязгаарлагдмал.

Татвар, эдийн засгийн боломжийг өгөх хэрэгтэй. Жишээлбэл би Их Хурлын дарга байхдаа Улаанбаатар хотын хөгжлийн тухай хуулийг баталж, Улаанбаатар хотод бонд гаргах, энэ corporate буюу корпорацын шинж чанартай үйл ажиллагаа явуулах ийм боломжууд.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Төсвийн хуультай хамт өргөн баригддаг нэг томоохон хууль бол Ирээдүй өв сан, Үндэсний баялгийн сантай холбоотой харилцаанууд энд өргөн баригддаг. Тэгэхлээр өнгөрсөн хугацаанд өмнөх Засгийн газрын үед Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг өргөн барьж батлуулсан, бас дэвшилттэй хэрэг. Тэгэхдээ үндсэндээ нөгөө нүглийн нүдийг гурилаар хуурна гэдэг ийм зүйл болсон. Яг тэр олон улсын жишиг, агуулга тэнд ерөөсөө байхгүй. Олон улсын энийг энэ менежментийг хийх засаглалын тухай агуулга, ойлголт байхгүй. Харин түрүүний хэлдэг тэр олсон орлогынхоо 30 хувийг хэрхэн, яаж халамж болгож тараах вэ гэдэг бодлогын механизмыг гоё Баялгийн сан гэдэг сүүдэр доор хийчихсэн. Тэр Хуримтлалын сан гэж нэрлэнгүүтээ тэрийгээ Халамжийн яамны, Халамжийн сайдын багцад өгчихсөн тийм Баялгийн сан гэж юу байх вэ. 3 дэд сантай, нэгдээд ямар ч удирдлага, менежмент байхгүй.

Тэгэхээр энэ Баялгийн сан гэдэг зүйлийг зүй зохист нь оруулах чиглэлд яг үндсэндээ энэ Монгол Улсын Засгийн газраас том бодлогын өөрчлөлт хүлээгдэж байна гэж боддог. Өнгөрсөн хугацаанд Ардчилсан намын бүлгээс өнгөрсөн 22 онд байна уу, Баялгийн сангийн тухай хуулийг бид нэг том ажлын хэсэг гараад яг саяын зарчмын өөрчлөлт, зарчмын зүйлүүд дээр санал нэгдэхгүй болоод бид нэгтгэж хэлэлцүүлэх боломжгүй юм байна. Энэ бол ингээд нэг ийм хэлбэрийн, гоё хайран юмыг яйран болгож байна энэ, хайран юмыг яйран болгож байна гэдэг үүднээс нэгтгэж хэлэлцүүлээгүй. Тэгэхээр энэ Баялгийн сангийн менежмент дээр төсөв болоод, төсвийн дараа ер нь ямар бодлого, төлөвлөгөөтэй байгаа вэ? Энийг олон улсын тэр жишигт нь оруулах юм уу, оруулахгүй юм уу? Энэ гоё сайхан энэ нэг ийм шүхэр доор ингэж элдэв янзын халамжийн сан, зүгээр л нэг улс төрийн арга хэрэгсэл, сонгуулийн өмнө мөнгө тараах арга хэрэгсэл болгож цаашид энэ Баялгийн санг ийм нэрээр ашиглаж явах юм уу?

Г.Занданшатар: Энэ маш чухал асуулт, тэгээд санал байна. Та өөрөө энд тодорхой хэмжээгээр хариулчихлаа. Тэгэхдээ 2015 онд энэ Үндэсний баялгийн санааг анх Ирээдүйн өв сан хэлбэрээр оруулж ирсэн, Норвегийн Баялгийн сангийн хуулийг үндсэндээ хуулчихсан юм байна лээ. Норвег энэ баялгаараа бүх асуудлаа шийдсэн улс, ажилгүйдэл, ядуурал, орон сууцжуулалт бүгдийг нь шийдчихсэн. Ганцхан бараг далайгаа яаж цэвэрлэх вэ гэдэг хэмжээний ийм хөгжингүй улсын

жишээг аваад ирэхээр зөвхөн ирээдүйдээ үлдээнэ гэчихсэн. Ийм учраас Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт Үндэсний баялгийн үзэл санааг би 6 дугаар 2 дээрээ томъёолж оруулахдаа одоо ба ирээдүй үед гэж би онцолсон юм байгаа юм. Тэгэхээр одоо энэ хүүхдүүд чинь сургуульгүй байхад, одоо ажилгүйдэл, ядуурал, гэр хороололд амьдарч байхад бид энэндээ илүү анхаарч байж ирээдүйгээ сайн сайхнаа бүтээнэ.

Ийм учраас одоогийн бидний Үндэсний баялгийн сангийн хуулийн цаашдын менежмент, үйл ажиллагааг жишээлбэл Ирээдүй өв сангийн тухай хуулиар гадаадад энэ Ирээдүй өв сангийн мөнгийг байршуулна гээд заачихсан, гуравхан хувийн хүүтэй байршуулаад байна. Энэ хуулиа засах хэрэгтэй байна. Энийг дотооддоо Орон сууцжуулалтын банкны эх үүсвэр болгож ашиглавал энэ илүү дор хаяад 6 хувиар өсөх төдийгүй энэ нийгмийн асуудлыг, энэ хөрсний бохирдлыг, энэ агаарын бохирдлыг шийдэх бодитой гарц шийдэл болно. 80 мянган айлыг орон сууцжуулах хөтөлбөрийг, Орон сууцжуулалтын хөтөлбөрийг бид хэрэгжүүлж чадна. Ингэж байж энэ бохирдлыг шийдэхгүй бол түлшээр, зуухаар шийдэхгүй, орон сууцжуулж байж шийднэ. Дундад зууны үеийг харахаар өнөөдөр амьдарч байж бид ирээдүйдээ сайн сайхныг, илүү сайн сайхныг үлдээхийн тулд ирээдүйдээ ч үржүүлж үлдээдэг Ирээдүй өв сан маань, харин одоо үедээ бодитой шийдэл болсон Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд заасан орон сууцжуулалт, Хуримтлалын санг бодитой болгох ийм орчин үеийн хувилбарыг боловсруулаад, Монгол Улсын Засгийн газраас Үндэсний орон сууцжуулалтын хөтөлбөр, Орон сууцжуулалтын банкны үзэл санааг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр шийдэж ажиллаж байна. Манай Бат-Амгалан сайд 80 мянган айлын орон сууц.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Хуралдаан зохион байгуулахаас сүүлийн асуулт асуугаарай, цаг болсон гэж надад хэлж байна. Тэгээд олон асуулт байна. Би нэг асуултыг асуучихъя. Бид татвар ярихаар татварын хувь процент ярьдаг, манай НӨАТ өндөр биш 10 хувьтай, 2-ыг нь буцаагаад 8 хувьтай өндөр биш, энэ татвар өндөр биш гээд ингээд ярьдаг. Гэтэл татвар чинь өөрөө нийлэхээрээ энэ эдийн засаг дахь татварын ачаалал гэдэг нийтээрээ юу болж байна вэ? Буцаан төлөх утгагүйгээр суутгаж авч байгааг бүгдийг нь татвар гээд үзвэл албан татвар, хураамж, шимтгэл олон, олон зүйл нийлээд татварын ачаалалдаа орно. Тэр байтугай манай Монгол Улс чинь өөрөө бизнес эрхлэхэд газар зүйн татвартай орон. Далайгаас алслагдмал, энэ төмөр зам, дэд бүтэц маань хэдэн километр цагийн хурдтай ямар билээ. Дахиад дээр нь нэмээд саяын тэр жилийн 10 хувийн бараг давхар оронтой тоонд орчихсон шахуу инфляцтай. Энэ бүгд чинь далд бус татварууд. Энэ бүгд нийлэхээр бид татварын ачаалал бол Монгол Улс асар өндөр ийм татварын ачаалалтай орон. Бид яг хэлэхлээр НӨАТ ч тийм, тэр ч тийм, хүн амын орлогын албан татвар ч их биш гээд жижиглээд татварын тухай ярьчихдаг. Тэгэхлээр яг өнөөдөр нийтдээ татварын ачааллын талаар та нэг мэдээлэл өгөөч?

Миний бодлоор Монгол Улс дахиад саяын тэр газар зүйн татварыг, тэр инфляцыг ингээд нэмбэл бид асар өндөр, тэр тусмаа тэр бид даатгал гэж хэлдэг, нийгмийн даатгал чинь өөрөө хүн төлсөн мөнгөндөө сэтгэл хангалуун бус байгаа учраас иргэд чинь энийг татвар гэж ойлгоод байна шүү дээ. Миний хуримтлал биш, надаас төр булааж авч байгаа юм гэж. Тэгэхлээр энэ бүгдийг нийлүүлэхээр та татварын ачааллыг ер нь яаж бууруулна гэж харж байгаа юм бэ? Тухайн нэг татвар гэхээсээ урьдаар.

Г.Занданшатар: Ер нь манай хувийн хэвшлийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзэлж байгаа хувь 72,5 хувь байдаг, дундаж давхаргыг 51,2 хувь гэж хамгийн

сүүлийн статистикаар тооцсон. Ядуурлыг бас буурсан гэж тооцоод, Улсын Их Хурлын харьяа Статистикийн байгууллагаас гарсан байсныг та бүхэн үзэж танилцаж болно. Гэхдээ татварын бодлогыг би түрүүн танд хэлсэн. Татварын реформыг татварын бааз суурь, бүртгэлээ ил тод, сууриа сайжруулж байж тэр суурин дээр татварын реформыг хийхээр зориод хэлэлцүүлж байна. Энэ талаар Улсын Их Хурлын гишүүд ажиллах нээлттэй гэж хэлсэн.

Энэ тооцооллоор та нөгөө нийт ачааллыг нь би түрүүн танд хэлсэн 3-аас 4 их наядаар татварын дарамт, ачааллыг бууруулах зорилготой татварын реформыг хэрэгжүүлж байна. Энэ хэмжээгээр татварын бааз сууриа тэлэх ёстой, татварын тэгш, шударга систем бий болох ёстой. Төлдөг нь хохирдог, төлдөггүй нь хождог системийг өөрчлөх ёстой. Аль ч дэлгүүр хоршоо, зах дээр очоод худалдан авч хийж үзнэ НӨАТ-тай юу, НӨАТ-гүй гэж асууж байна. Илт хууль зөрчөөч гэж асууж байгаа байхгүй юу. НӨАТ-гүй авбал 5 хувиар хямдруулна. Энэ системийг чинь эхэлж сууриа засаж байж, байшин барихад чинь сууриа засаж байж дээшээ зөв барих ёстой. Ийм учраас өнөөдөр нэмэгдсэн өртгийн албан татварын асуудал төсөвтэй орж ирж байгаа. Эдийн засгийн бодлогын асуудал бол энэ Нийгэм, эдийн засгийн үндсэн чиглэл дээр эдийн засгийн бүтцийг өөрчлөх цогц төлөвлөгөө, бодлоготой орж ирнэ. Энэ чиглэлээр эрчим хүч, боловсрол, эрүүл мэнд цогц хөтөлбөрөөр энэ төсөвт тусгалаа олсон байгаа. Ийм учраас мэдээж дэлхий дээр татваргүй улс гэж байхгүй, татваргүй төр гэж байхгүй. Дэлхийн бүх хувийн хэвшил л татвараа бууруулаач гэж байгаа. Харин татварын бааз сууриа өргөтгөж, тэгш, шударга систем бий болгож байж энэ орлогоо ч алдахгүй, ачааллаа ч бууруулах жигд нөхцөлийг бүрдүүлэх ёстой. Тэгэхгүй бол нөгөө талдаа цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжээ нэммээр байдаг, бууруул л гээд байдаг, хувь хэмжээ л бууруулах яриад байдаг биш, бааз сууриа өргөжүүлж байж.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Баярлалаа. Бүлгийн даргын 37,5 минутын хугацаа дууслаа. Асуулт 9-ийг асуух ёстой тоо дүүрсэн байна. Дараачийн шат буюу цөөнхийн бүлгээс бүлгийн асуулт ирүүлсэн гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуулт асууж, хариулт авна. Асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 37 минут 30 секундээс хэтрэхгүй байна. Гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуулт асуух болно. Индэрт ойртёе. Эрдэнэболд гишүүн, дараа нь Шижир гишүүн. Гишүүдийг индэрт ойртохыг хүсэж байна. 2 дугаар индрийн микрофоныг өгье. 2 минутад багтаж асуултаа асууна, шаардлагатай бол 1 минутын нэмэлт.

С.Эрдэнэболд: Эхэлчих үү? Эрхэм Монгол Улсын Ерөнхий сайдаа, энэ асуулт асуухаасаа өмнө Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 1.1.1-ийг уншмаар байна. Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал гэж Монгол Улсын үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг хангах гадаад, дотоод таатай нөхцөл бүрдсэн байхыг хэлнэ гэж байгаа юм. Энэ бол оюун санааны нийгэм, эдийн засаг, улс төр гээд өргөн хүрээтэй сэдэв. Тэгээд энэ дотор энэ эдийн засгийн аюулгүй байдал энэ бол асар чухал байгаа. Тэгэхээр энэ шууд утгаараа төсөвтэй холбогдож байгаа. Улс орон хэдий хэмжээний төсөв бүрдүүлээд, түүнийг нь яаж зарцуулж байгаа, тэр нь үнэхээр хөгжил дэвшлийг авчирч чадаж байна уу, үгүй юү гэдэг асуултын тухай бид ярьж байгаа юм. Тэгэнгүүт энэ төсөв өөрөө асар том гажуудлыг бий болгож байгаа, шударга бус зүйлийг бий болгож байгаа, өрсөлдөөний тэгш бус байдлыг бий болгож байгаа. Энийг сая Ардчилсан намын дарга, бүлгийн дарга дурдаж байх шиг байна.

Гол зүйл болохлоор өнгөрсөн жил Засгийн газар байгуулагдахдаа 578 зүйл, заалттай мөрийн хөтөлбөрийг Хурдтай хөгжихийн төлөөх зориг гэж мөрийн хөтөлбөрийг байгуулсан, баталсан. Энийгээ 11 хэмжих нэгжээр 4 жилийн хугацаанд

хэмжинэ. Хүний хөгжлийн индексийг 2 оронтой руу оруулна, авлигын индексийг ингэж бууруулна, өрсөлдөх чадварын индексийг ингэж сайжруулна гэдэг 11 хэмжих нэгжтэй зүйл тавьчихсан. Гэтэл яг энэ төсөв нь зөвхөн тоо яриад байгаа болохоос биш, яг энэ хөгжлийг авчрахын төлөө нөгөө 11 хэмжих нэгжийнхээ шалгуур дээр очиж тэр шалгуурыг хангах дээрээ асар том алдаатай болчихсон. Тэгэнгүүт одоо яаж байна гэхлээрээ, тэгэнгүүт одоо яаж байна гэхлээрээ төсвийг эрэмбэлэх боломжгүй болчихсон. Уг нь Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд төсөв нийцэж байгаа эсэхийг аудит хянах ёстой байтал хэмжих тэр хэмжүүр нь 15 жил тодорхойгүй байсан. Тэгэхээр хэмжих юм нь тодорхойгүй болохоор төсвийг хянаж болдоггүй, төсвийг тодорхойлж эрэмбэлж болохгүй ийм нөхцөл байдал үүсчихсэн. Тийм учраас маш яаралтай энэ эрэмбийг тогтоохгүй бол хүчтэй улс төрчдийн лоббигоор тал тал тийшээ төсөв татагдаад, Монгол Улсын хөгжил өрөөл татанхай болчихоод байгаа юм. Энэ дээр таны байр суурь?

Г.Занданшатар: Ширчингийн Сүхбаатарын Эрдэнэболд гишүүний асуултад хариулъя. Маш чухал асуудал хөндлөө. Энэ үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуулт байна. Ер нь 2019 оны Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу энэ тухайн үеийн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилгаар энэ заалт орж ирсэн санаж байна. Энэ Монгол Улсын эдийн засгийн аюулгүй байдал бол өнөөдөр нэг улсын хамаарал жишээн дээр хэлэхэд би түрүүн давтаж хэлсэн, манай экспорт уул уурхайгаас 95 хувийн хамааралтай, гадаад худалдаа 70 хувийн хамааралтай, өр 158, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 158 хувь харанга дэлдсэн хэмжээнд, эрчим хүч импорт 20 хувийн хамааралтай, түлш шатахуун 100 хувийн хамааралтай, эдийн засгийн хамаарал аюулгүй байдлын индексээр дэлхий дээр хамгийн өндөр улсуудад харьяалагдаж байгаа.

Ийм учраас манай Лувсанжамц гишүүн ч гэсэн дээр хэлж байсан. Хэмжиж чадвал хянаж чадна, хянаж чадвал сайжруулж чадна. Ийм учраас Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын хүрээнд тухайн үед эдийн засгийн аюулгүй байдлын нэг улсын хөрөнгө оруулалт 60 хувиас дээш байж болохгүй энэ тэр гэсэн ийм тоон үзүүлэлт хэмжүүрүүд байдаг. Энийг аюулгүй байдлын үзэл баримтлал дээрээ ч тодорхойлох шаардлагатай. Хэмжих шалгуур үзүүлэлт дээрээ ч гэсэн Үндэсний аудитын газар сайжруулах шаардлагатай. Энэ бол Улсын Их Хурал хянах, хэмжих үзүүлэлт нь болох ёстой. Энэ талаар холбогдох байгууллагуудтай тухайлбал, Улсын Их Хуралтай Засгийн газар хамтран ажиллахад бэлэн. Энэ үзүүлэлтүүдийг бид төсөв өргөн барихдаа тодорхой хэмжээгээр харгалзаж үзэж, тусгасан байгаа.

Д.Амарбаясгалан: Эрдэнэболд гишүүнд нэг минут нэмж өгье.

С.Эрдэнэболд: Одоо байгаа яг хуулийн гарц нь болохлоороо Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл дээрээс энэ хэмжих нэгж буюу шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлох байгаад байгаа юм. Тэгэхдээ бас нэг хувилбар нь болбол Их Хурлаас энэ дээр тийм нэгж гаргаж болно. Ноднингийн 11 сард Их Хурал нөгөө хүн төвтэй байх гээд 5 шалгуур гаргачихсан. Тэрний үзүүлэлт дотор ч гэсэн энийг оруулж болно. Тэгэхдээ арай жоохон хүчиндсэн асуудал болчих гээд байгаа юм. Тэгэхээр бие даасан яг ийм шалгуур үзүүлэлтийг гаргах зайлшгүй шаардлагатай байна. Тэгэхээр яах вэ энд нэг асуулт асуусан болоод, хариулт хариулсан болохоос илүүтэйгээр яг одоо энэ дээр шийдэл хэрэгтэй байна. Тэгэхгүй бол төсөв чинь өөрөө эрэмбэгүй, тэгээд нэг Ерөнхий сайд ч юм уу, нэг Сангийн сайд орж ирээд л яг тэр асуудалдаа ингээд л яг өөрчлөлтийн зүйл байхгүй байгаад байгаа юм. Тэгэхээр энэ эрэмбийг яаралтай тогтоогооч гэсэн хүсэлтийг л тавьж байна. Болж өгвөл энэ төсөв 2 дугаар хэлэлцүүлэг, 3 дугаар хэлэлцүүлэг гээд сүүлийн хэлэлцүүлэгт орохоос

өмнө энэ шалгуураа Их Хурал тодорхой болгоод явахад та манлайлаач. Ингэж чадвал бид олон хэрүүлийг тасална, олон шуналыг тасална, шударга бусын олон, олон кейсүүдийг байхгүй болгоно. Ингээд зөв зам руу.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайдад нэг минут өгье хариулт.

Г.Занданшатар: Тэгэхдээ энэ шалгуур үзүүлэлтүүд огт байхгүй биш юм шүү. Жишээлбэл төсвийн алдагдал дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 3 хувиас дээш байж болохгүй, өр 50 хувиас дээш болохгүй. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд зааж байгаа шалгуур үзүүлэлтүүд дандаа эдийн засгийн аюулгүй байдалтай холбоотой. Хөрөнгө оруулалтын зардлын 60 хувийг дэд бүтэц, боловсрол, эрүүл мэндэд чиглүүлнэ гээд тодорхой заачихсан тийм ээ, хүний хөгжилтэй холбоотой. Тийм учраас энэ бодлого бол хэмжүүр үзүүлэлт тодорхой хэмжээгээр байгаа, харьцангуй сайжруулах ёстой. Тантай санал нэг байна. Энийг Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл болон гишүүд та өөрөө санаачлаад энэ дээр ажиллах нь Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо, Хүний эрхийн хороо, холбогдох хороод санаачлан ажиллах нь нээлттэй гэж бодож байна.

Д.Амарбаясгалан: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүн асуулт асууя. Дараа нь Хишигдэмбэрэлийн Тэмүүжин гишүүн.

Ө.Шижир: Өдрийн мэнд. Занданшатар дарга та 2016 оноос хойш Монгол Улсад байгаа хамгийн олон бүх том албан тушаалыг хашсан. Гадаад харилцааны сайд, Их Хурлын дарга, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга, одоо Ерөнхий сайд. Тийм учраас та аливаа асуултад хаанаас, яаж ярихаа хамгийн түрүүнд, хамгийн сайн мэдэж байгаа энэ танхимд байгаа хүмүүсийн нэг гэж би бодож байна. Таны Засгийн газар эдийн засаг дахь төрийн оролцоог яаж яг бодитойгоор бууруулах вэ? Өнөөдөр дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 74 хувийг төр үйлдвэрлэж байна. Хэдий болтол бид энэ лоозогносон шинжтэй, хувийн хэвшлийнхээ үйл ажиллагааг боомилсон, амьсгаа авах орон зайг нь бий болгож өгдөггүй ийм орон ийм эдийн засагтай байх вэ?

Бид чинь хуульдаа чөлөөт эдийн засагтай, чөлөөт ардчилсан нийгэмтэй гэж тунхаглаж, хуульчилсан байгаа. Гэтэл өнөөдөр төр нь арай л бууз хийж, хуушуур хайрч, ууц чанахгүй байна. Үүнээс бусад бүх салбарын бизнест оролцож байна, амралтын газар ажиллуулж байна, хүнсний catering хийж байна. Тийм болохоор 2026 онд, мөн цаашлаад таны тэргүүлсэн Засгийн газар эдийн засаг дахь төрийн оролцоог бууруулахын тулд хамгийн эхлээд төрийн болон орон нутгийн өмчит компаниудаас 2026 онд хэдийг нь хувьчлах вэ? Үүний эсрэг Засгийн газар нь аливаа арга хэмжээ авч ажиллаж байгаа бодлогын баримт бичиг байгаа юу? Бид эдийн засаг дахь төрийн оролцоог багасгаж байж чөлөөт эдийн засгийг ярина, эдийн засаг дахь төрийн оролцоог багасгаж байж ардчилсан нийгмийг ярина, бизнесийн эрүүл харилцааг ярина ийм ойлголтод хүрнэ. Тийм болохоор төр нь үйлчилгээний салбарт хийж байгаа энэ бизнесүүдийг хэзээ болих вэ гэдэг маш ерөнхий 1 асуулт байна? Ер нь төр өөрөө хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх зарчмыг хэзээнээс, яг яаж биелүүлэх юм бэ, яаж ажиллуулах юм бэ гэдэг ийм 2 асуулт байна?

Г.Занданшатар: Монгол Улсын Засгийн газраас Баялаг бүтээгчдийг дэмжих багц хуулийг өргөн барихаар төлөвлөж байна 1 дүгээрт. Энэ дотор Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хууль, Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хууль зэрэг, Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль тэр тодорхой хуулиуд дээр манай Эдийн засаг, хөгжлийн яамнаас ажлын хэсэг байгуулан ажиллаж байгаа. Хувийн хэвшилтэй

хамтарч ажиллаж байгаа. Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимтай хамтарч ажиллаж байгаа.

2 дугаарт нь төрийн өмчийн компаниудын хувьчлал, үр ашгийг сайжруулах цогц хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, Засгийн газар ажлаа авснаас хойш 7 сард ажлын хэсэг байгуулаад, Засгийн газрын хуралдаанаар 2 удаа хэлэлцсэн. Манай Бямбацогт даргаар ахлуулсан ажлын хэсэг ажиллаж байгаа. Хэрэг эрхлэх газрын даргаар. Хэрэг эрхлэх газрын даргаар ахлуулсан энэ ажлын хэсэг дээр бид 1 дүгээрт төрийн өмчийн компаниудын үр ашгийг сайжруулах, тухайлбал Тавантолгой, Тавантолгойн, Эрдэнэс Тавантолгой компани дээр онцгой дэглэм тогтоож, менежментийн баг томилуулж ажиллуулснаар үр ашиг 3 дахин сайжирсан, борлуулалт нь 1,6 дахин сайжирсан, тодорхой сайжирсан маш олон тоо баримт дурдаж болно.

Энэ дотроо бид та хэдэн компани гэж тооцсон, 26 компани хэрэв би андуураагүй бол ирэх жил 26 онд 9 компанийг хувьчилна, 26 компани, нийтдээ 26 компанийн IPO хувьцаа гаргах, жишээлбэл Төрийн банк чинь түрүүн 6 хувь гээд байна лээ 20 хувийг гаргах шиг санаж байна. МИАТ-ийн 20-оос 49 хувийг IPO гаргах, стратегийн хөрөнгө оруулагчид хувьчлах замаар үр ашгийг нь сайжруулах, өмч хувьчлалын, өмч хувьчлал, үр ашгийг сайжруулах цогц хөтөлбөр боловсруулж байгаа. Энэ талаараа тодорхой энэ төсөвт суусан тоо нь төрийн өмчийн компаниудын төсөвт төвлөрүүлэх орлого 540 тэрбум, төсөвт өмч хувьчлалын юу энэний үр ашиг бол төсөвт суудаггүй, 540 тэрбум бол татварын орлогыг нэмэгдүүлэх тооцоо нь. Тийм учраас энэ асуудлыг тухайн үед нь Улсын Их Хурал Засгийн газраас өргөн барихад илүү дэлгэрэнгүй хэлэлцэх бололцоотой. Дахин.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Шижир гишүүнд нэг минут нэмж өгье.

Ө.Шижир: Та миний хамгийн үндсэн нэг асуултад хариулсангүй. Төр хэзээнээс хувийн хэвшилтэй өрсөлддөг энэ байдлаасаа болих вэ гэж? Одоо нийтдээ 119 ширхэг зөвхөн төрийн өмчит аж ахуйн нэгж компани байгаа. Үүн дээр орон нутгийн өмчит компаниудыг огт дурдаагүй. Гэтэл өнөөдөр орон нутгийн өмчид байгаа 400 орчим компани, яг төрийн өмчид байгаа 100 орчим компаниудаас хувийн хэвшлийн хийж болж байгаа амралтын газар, үйлчилгээний бизнес, хүнсний catering, хүнсний дэлгүүр зэрэг энэ салбарт хэзээнээс өрсөлдөхөө болих вэ? Яг өнөөдрөөс үү, эсвэл тодорхой хугацааны дараа юу? Та миний энэ асуултад тодорхой хариулж өгөөч.

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайдад нэг минут нэмж өгье.

Г.Занданшатар: Ер нь 60 хоногийн өмнөөс эхэлчихсэн гэж бодож байна. Яагаад гэхээр 60 хоногийн өмнөөс бид одоогоор 9 компаниудыг нэгтгэсэн, өөрчилсөн, өөрчлөн зохион байгуулсан. Одоо нийт 109 компани байгаа, тэрнээс 9-ийг нь хувьчлах билүү, 70 хүртэл цөөлөх, 70 хүртэл цөөлөх бодлогыг боловсруулаад саяын миний хэлж байгаа энэ хүрээнд тодорхой цөөлөх, хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх бодлогууд хэрэгжээд явж байгаа. Улсын Их Хурлаар дахин хэлэхэд танд бид энэ 109-ийг 70 болгох бодлого өргөн барьж хэлэлцэгдэнэ. Тэр үед дэлгэрэнгүй хэлэлцэх бололцоотой. Төсөвтэй шууд холбоогүй учраас өнөөдөр энэ асуудлаар, тухайн үед илүү тодорхой хариулъя гэж бодож байна.

Д.Амарбаясгалан: Хишигдэмбэрэлийн Тэмүүжин гишүүн асуулт асууя.

Х.Тэмүүжин: 2024 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдөр Улсын Их Хурлаас баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-өөс 28 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.2.1.14-д нэг ийм бодлогын чиглэл байгаа юм. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эсрэг гэмт хэргийг мөрдөн шалгах алба шинээр байгуулж, хохирогчийн эрхийг хангах, хохирол барагдуулах үйл ажиллагааг шинэ шатад гаргана гэсэн нэг ийм зорилт. Тэгээд энд 3 ажил бичигдсэн юм. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах үндэсний тогтолцоог 2016 онд татан буулгаснаас хойш бид яг дахиад 15 жилээр ухраад, одоо гэр бүлийн хүчирхийлэл ч байна уу, ямар нэгэн хүчирхийлэлд өртөж хохирогч болсон иргэд энэ хамгаалалтгүй байдлаасаа болоод ажлын байран дээрээ олон хутгалуулж үхдэг тэр тохиолдлууд дахиад давтаад л гараад эхэллээ. Иргэд амь насаараа яг энэ бодлогын цоорхой дотор эрсдэлээ үүрч явж байгаа. Тэгэхлээр энэ гэрч, хохирогчийг хамгаалах байгууллагыг буцаан сэргээх бодлогыг хэзээнээс хэрэгжүүлэх вэ?

Яг энэнтэй холбоотойгоор тэр 3-д бичигдсэн хохирол барагдуулах үйл ажиллагаатай холбоотой хэсэг байгаа юм. Соёлт хүн төрөлхтөн хохирол, манайх шиг хохирол барагдуулах сан гэж байгуулахаасаа илүүтэйгээр хохирол барагдуулах үйл ажиллагааны процессын хуультай байгаад байгаа юм. Хүч хэрэглэсэн эрх чөлөөний эсрэг гэмт хэргийн хохирогчийн хохирлыг төр энэ сангаас урьдчилж төлөөд, тэгээд иргэн хохирсон дээрээ хохироод шүүхийн шийдвэр хүлээгээд зовдог биш, харин төр хохирсон иргэний хохирлыг урьдчилж төлчхөөд, нөгөө буруутай этгээдүүдээс сангаа хохиролгүй болгохын төлөө араас нь хөөцөлддөг ийм иргэнээ хөнгөвчилсөн, иргэнийхээ, иргэндээ ээлтэй тогтолцоо бий болгочхоод байгаа юм. Бид энэ тогтолцоог бий болгохгүй бол гудамжинд зодуулсан иргэн эрүүл мэндийн хохирлоо шүүхийг дуусан дуустал дээр нь зардал гаргаж хүлээдэг. Өөрсдөө эрүүл мэндээрээ хохироод, өөрсдөөсөө халааснаасаа мөнгө орж авдаг ийм нэг гажиг тогтолцоо бий болчихоод байна. Тэгээд сүүлийн өдрүүдэд маш олон гэмт хэргүүд эрх бүхий өндөр хариуцлагатай албан.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд хариулт өгье.

Г.Занданшатар: Гэрч, хохирогчийн хамгаалалт нь өнөөгийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулиар цагдаагийн байгууллагын бүтцэд хамаарагдаж байгаа. Цаашдаа энийг илүү хариуцлагатай, бие даасан, хараат бус, үр нөлөөтэй бүтэцтэй болох шаардлагатай байгаа. Энэ хүрээнд Хууль зүй, дотоод хэргийн яам эрх зүйн шинэчлэл хийж ажиллахаар төлөвлөж байгаа. Энэ талаар илүү тодорхой мэдээллийг манай Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Лхагвын Мөнхбаатар өгнө.

Д.Амарбаясгалан: 3 дугаар индрийн микрофоныг өгье. Мөнхбаатар сайд хариулт өгье.

Л.Мөнхбаатар: Тэмүүжин гишүүний асуултад хариулъя, нэмэлт мэдээлэл өгье. Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулсан. Үүн дээр нэмээд ер нь гэрч, хохирогчийг хамгаалахаас гадна хэрэг хянан шийдвэрлэх үйл ажиллагаанд оролцогчдын аюулгүй байдлыг хангах, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, мөн тодорхой этгээдийг хуяглан хүргэх, хуяглан харгалзах, мөн энэ харилцаанд оролцож байгаа бусад этгээдүүдийг хамгаалах энэ асуудлуудыг нэгтгэсэн, мөн ялтан болон ялтныг эрэн сурвалжлах, оргосон ялтныг эрэн сурвалжлах, мөн яллагдагчаар татагдсан этгээдийг эрэн сурвалжлахтай холбоотой энэ харилцааг зохицуулсан ийм өргөн хүрээнд нь хуулийн төслийг боловсруулаад байна.

Түүнээс гадна тусгай субъектийн буюу хэрэг хянан шийдвэрлэх үйл ажиллагаанд оролцогчдоос үйлдсэн тусгай субъектүүдийн үйлдсэн эрүүдэн шүүхтэй холбоотой үйлдсэн гэмт хэргийг мөрдөх албыг оруулсан ийм бүтэцтэйгээр зохион байгуулахаар төлөвлөж байгаа.

Д.Амарбаясгалан: Тэмүүжин гишүүнд дахиж нэг минут нэмж өгье.

Х.Тэмүүжин: Бид Засгийн газрын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийг хүлээгээд байвал нэлээн их хугацаа авах гээд байна. Тэгээд би нэг асуулт асуух гээд байгаа юм. Хэрвээ Засгийн газар идэвхтэй, хурдтай ажиллахгүй бол Улсын Их Хурал энэ хуулиудыг санаачлах тийм хэрэгцээ байна. Энэ анх Улсын Их Хурлын чуулган эхлэхэд л зовлон гарсан эрүү шүүлттэй холбоотой. Тэгээд түрүүн би хэллээ, өнөөдөр болж байгаа үйл явдлаас хараад энэ хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эсрэг үйлдэгдсэн байж болзошгүй гэмт хэргийн тухай маш олон үгнүүдийг хариуцлагатай албан тушаалтнуудын амнаас гараад байна. Нэг ийм үг байдаг гудамжинд иргэд иргэнийхээ эсрэг хийдэг хэргийг шийдүүлэхийн төлөө байгуулсан төр иргэнийхээ эсрэг гэмт хэрэг хийгээд эхэлбэл тэнд хууль, ардчилал огт байхгүй болно гэж ийм үг байдаг. Тийм учраас төрийн өөрийнх нь хийдэг хэргийг хянан шалгадаг, нэн даруй шийдвэрлэх тогтолцоог бий болгохгүй бол төр өөрөө иргэний эрх чөлөөний эсрэг мангас болж хувирдаг шүү. Энэ чиглэлээр дорвитойхон хурдтай ажиллахгүй бол ардчилал, хуулийн засаглал, энэ улсын Үндсэн хуулийн дэг журам өөрөө.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд 1 дүгээр индрийн микрофон.

Г.Занданшатар: Энэ маш чухал асуудал. Ер нь гэрчийн аюулгүй байдал сул, гэрч, хохирогчид гэмт хэргийг илчлэхээс айдаг, зугтдаг ийм байдал, гэрчийн хамгаалалт сулаас шалтгаалаад байна гэж энэ мөрдөх байгууллагууд дээр их үзэж байгаа. Тийм учраас ер нь жилдээ нэг 20-оос 30 мянган эдийн хохирол гардаг, энэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл, биелэлтийн ажиллагаа хангалтгүй. Энэнээс болоод иргэд хохирдог, энэнээс болоод иргэдийн төрд итгэх итгэл сулардаг. Ийм учраас энэ гэрч, хохирогчийг хамгаалах асуудал системийн хувьд зайлшгүй яаралтай хийх шаардлагатай процесс. Тийм учраас энэ чиглэлээр Улсын Их Хурлын гишүүд, та жишээлбэл манай туршлагатай хуульчийн хувьд манай Хууль зүй, дотоод хэргийн яамтай хамтраад илүү шуурхай ажиллахыг аль, аль талаасаа шахаад ажиллахыг уриалж байна. Энэ зөв зүйтэй асуудал байна.

Д.Амарбаясгалан: Цэвэгдоржийн Туваан сайд, Туваан гишүүн асуулт асууя. 2 дугаар индрийн микрофон өгье.

Ц.Туваан: Сайн байцгаана уу? Бид 2026 оныхоо төсвийг батлахаар оруулж ирсэн. 32,9 их наядын ойролцоогоор төсөв орж ирж байгаа, 1,4 их наядын алдагдалтай орж ирж байна. 1 жилийн өмнө бид яг энэ танхимд яриад, алдагдалгүй төсөв гэж сайхан юм байдаг, алдагдалгүй батлах ёстой, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч алдагдалгүй батлах ийм асуудал яриад ингээд баталж байсан. Тэгтэл энэ жилийн төсөв ингээд алдагдалтай ороод ирж байна. Бид саяхан хэдхэн сарын өмнө төсвийн хүрээнийхээ мэдэгдлийг баталж байсан. Энэ дээр бас алдагдалгүй гээд л батлаад явж байсан. Тэгээд яагаад өнөөдөр 1,4 их наядын алдагдалтайгаар ингээд оруулж ирэв? Энэ төсвийг алдагдалгүй баталж болох уу гэдэг асуулт эхний асуулт?

Хоёрдугаарх нь, энэ ахмадуудын тэтгэврийн асуудлыг бид өнгөрсөн парламентын үед хуульчилж өгсөн. Инфляцын түвшинтэй уялдуулан дараа жилийн төсөв хэлэлцэх үедээ нэмүүлж өгнө гээд. Энэ жилийн ахмадуудын тэтгэвэр 6 хувиар нэмэгдэхээр төсөв дээр орж ирсэн байна. Хамгийн сүүлийн 8 сарын байдлаар инфляц 8,8 хувийн инфляцтай гээд Үндэсний статистикийн хороон дээрээс оруулаад ирчихсэн. Тэгэхээр гадаа гудамжинд ахмадууд маань тэтгэвэр нэмэгдүүлж өгөөч гэдэг байдлыг маш их ярьж байна. Тэгэхээр ахмадуудын тэтгэврийг энэ улсын төсөв дээр 10 хувиар нэмэгдүүлсэн байдлаар баталж болох уу гэдэг асуулт 3 дугаар асуулт?

Гуравдугаар асуулт нь Монгол орон даяараа гангийн нөхцөл байдалтай зуслаа. Газар тариалангийн гол бүс нутгуудаар 60 хэдэн хоног ганц ч бороо душлаагүй Төв аймгийн Жаргалант сум байна. Яг энэ гангийн улмаас тариаланч, ногоочид асар их ургац алдаж, хохирол амслаа. Тэгэхээр энэ төсөв дээр хүүгийн татаас хэлбэрээр нэлээн олон тэрбум төгрөгийг тавьсан байгаа. Тэгэхээр энэ татаасан дотроо газар тариалангийн салбарын зээл.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Ерөнхий сайд хариулт өгье.

Г.Занданшатар: Ер нь тэгэхдээ нэг зүйлийг их тодруулчихмаар юм билээ. Ер нь төсвийн дефицит гэж ярьдаг, энэ бол loss буюу алдагдал гэсэн үг биш, дутагдал юм байгаа юм. Энэ бол тайлан тэнцэл биш, төлөвлөгөө. Тийм учраас олон улсад энэ төлөвлөгөөний гажилт 3 хувь байж болно гэж үзэж, төсвийн алдагдлын хэмжээг 3 хувь дотор байж болно гэсэн ийм стандартыг мөрддөг. Тэгэхээр энийг дефицит гэдэг үг бол loss буюу тийм алдагдал гэсэн үг биш бөгөөд дутагдаж байгаа орлого л гэсэн үг 1 дүгээрт. 2 дугаарт энэ жил 1,3 их наядаар төсөв дутагдахаар тооцсон. Энэ 2 шалтгаантай. 1 дүгээрт нь энд Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц, газрын тосны үйлдвэр гэх мэт bankable буюу эргээд өөрөө өөрийгөө нөхөх зээл бол уг нь төсөвт суудаггүй олон улсын стандартаар. Энэ зардлууд суухаараа төсөв алдагдалтай болж харагдаад байгаа юм.

3 дугаарт нь, ноднин жил төсвийг алдагдалгүй батлах шалтгаан нь та хэд биш, Засгийн газар тухайн үед хэт өөдрөгөөр төсөөлөөд, тэрний дараагаар Трамп сонгогдоод, тарифын дайн эхлээд, нөхцөл байдал ч өөр болоод, төсвийн орлого буурах нь тодорхой болчихсон учраас хэт өөдрөгөөр төсөөлсөн бол өнөөдөр бид валютын ханшаа 4000 руу алдчихсан байх байсан. Яагаад гэвэл тухайн үеийн 2,4 их наядтай алдагдалтай төсөв баталсан бол 3,3 их наядаар сох дутаад, 6, 5 аравны, бараг 6 их наядын төсвийн алдагдал үүсвэл ийм хэмжээний өр дарамтад ороод, энэ бол жинхэнэ алдагдал болох байсан, дутагдал биш. Ийм учраас үүнээс сэргийлэхийн тулд төсвийг алдагдалгүй батлах шаардлага тавьсан юм. Дэлхий дээр төсвийг алдагдалгүй баталдаг жишээнүүд алдагдал гэдэг утга нь ийм учраас өөр юм.

Ер нь Төсвийн хуульдаа өөрчлөлт оруулж, bankable буюу банкаар дамжаад эргүүлээд төлөгдөх зээлүүдийг жишээлбэл энэ газрын тосны үйлдвэр, Эрдэнэбүрэний УЦС-ын үйлдвэр эднүүс маань төсөвт зардал болоод суучихаараа алдагдалтай харагдуулаад байгаа хүчин зүйл шүү. Тийм учраас энэ бүхнийг тооцсон гэдгийг онцолж хэлмээр байна. Ийм учраас нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийг алдагдалгүй болгохын тулд төсвийн төслийн нэгдсэн төсвийн нийт зардлын хэмжээг 1,4 их наядаар бууруулах шаардлагатай болно. Тэгвэл.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Туваан гишүүнд нэг минут нэмж өгье.

Ц.Туваан: 2 дахь асуултдаа хариулт авна. Дээрээс нь энэ иргэд сонгогчид асуугаад байна л даа. Энэ нөгөө алдагдалгүй гээд сайхан ярьж байсан, уянгалаад сайхан ярьж байсан юм чинь яагаад одоо алдагдалтай болохоор болчхов гэдэг дээр эргэлзээ байгаа. Энийг л би асууж байгаа юм.

Гуравдугаарх нь, тэр гүйцээгээд асуучихъя. Хөдөө аж ахуйн салбар, ялангуяа газар тариалангийн салбар, тариаланч, ногоочид гангийн эрсдэл үүрсэн. Тэгэхээр энэ төсөв дээр хүүгийн татаац нэлээн тавигдчихсан байгаа. Тэгэхээр энэ салбарын хүмүүс чинь маш их зээл авч байж энэ жилийнхээ тариалалтыг хийсэн, одоо багахан хураалтаа хийж байгаа. Тэгэхээр энэ зээлийн хугацааг хойшлуулах, энэ зээлийн зээлд төлөгдөх хүүг энэ жилийн энэ 26 оны төсөв рүү татаац байдлаар хөнгөлөх байдлаар оруулж ирж болох уу гэдэг асуулт?

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайдын микрофоныг өгье.

Г.Занданшатар: Хүнсний хувьсгал, Атрын 4 дүгээр аяны хүрээнд олгосон зээлүүдийн хүүгийн дэмжлэгт 124,3 тэрбум төгрөгийг төсөвт суулгаж ирүүлсэн байгаа. Энэ 26 онд төсвийн хүрээнд энийг ийм шийдвэрлэх бололцоотой. Харин энэ дээрх хөтөлбөрүүдийн хүрээнд олгосон хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдсан иргэн, аж ахуйн нэгжүүдийн зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулах саналыг судалж үзээд, шийдвэр гаргахыг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яаманд даалгасан, ажиллаж байна. Энэ бол бид газар тариалангийн атрын газруудад ажиллаж байхад энэ ган гачиг, ган зудын давагдашгүй хүчин зүйлсийн нөлөөллийн улмаас ургац алдсан, эргэн төлөх боломжгүй болсон аж ахуйн нэгжүүддээ энэ хүнсний бодлого, аюулгүй байдлын хөтөлбөрийн хүрээнд тодорхой хэмжээний хойшлуулалт хийх боломжтой гэж үзэж байгаа. Энэ чиглэлээр яам ажиллаж байгаа. Энийг бол яам нь шийдвэрлэнэ.

Тэр ахмадуудын тэтгэврийн асуудал энэ жил бид 387 тэрбум төгрөг тусгасан. Энийг энэнээс илүү нэмэгдүүлэхэд төсвийн.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Батбаярын Жаргалан гишүүн асуулт асууя. 2 дугаар индрийн микрофон өгье.

Б.Жаргалан: Өнгөрсөн 30 жилийн бодлогын гажуудлыг 100 хоногт засах боломжгүй гэж та сая хэллээ. Тэгвэл энэ гажуудал бий болгочихсон байгаад байгаа гээд байгаа манай Ардчилсан намын гишүүдийн яриад байгаа нийгэм, улс төр, эдийн засгийн энэ бүх гажуудлыг бий болгосон 30 жилийн дийлэнх цаг хугацаанд таны сонгогдсон Монгол Ардын нам засагласан. Тэр дундаа та Монгол Ардын намаас 2004 оноос хойш улс төрийн өндөр дээд албан тушаал хашиж ажилласан байна. Тэгэхээр 100 хоног уул нь хангалттай л гэж бид хараад байгаа юм. Тэгэхдээ эрт, орой хэзээ нэгэн цагт ийм шинэтгэл хийх шинэ итгэл төрж байгаад баяртай байна.

2026 онд иргэд, аж ахуйн нэгжүүд нийт 29,7 их наяд төгрөгийн татвар төлөхөөр төсөвлөжээ. 2020 оноос хойш ердөө 6 жилийн дотор иргэдийн төлж байгаа татвар 3 дахин нэмэгдсэн байна. Монгол Ардын нам удаа дараалан татвар, хураамж, нийгмийн даатгалын шимтгэл, газрын төлбөр гэх мэт байж болох бүх татваруудыг нэмсэн. Татваргүй төр гэж байхгүй гэж та сая хэллээ. Гэхдээ татвар хурааж байгаа төр иргэддээ тэр татварынх нь мөнгөөр нь нийгмийн

үйлчилгээнүүдийг хүргэдэг. Сургууль, цэцэрлэг, эрүүл мэнд, эмнэлэг бүх зүйл нь байдаг, дэд бүтцийн хөгжил нь ямар байдаг билээ? Гэтэл Монгол Улсад өнөөдөр татварын ачаалал энэ дэд бүтцийн хөгжлөөрөө, төрийн үйлчилгээний чанараараа илүүрхэж байгаа Европын улс орнуудтай дүйцэхүйц хэмжээнд очжээ.

Өнөөдөр Монгол Улсын иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн төлж байгаа татварын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнтэй харьцах харьцаа 29 хувь байна. Дэлхийн дундаж 16, 7 хувь байгаа. Тэгэхээр манай энэ татварын ачаалал чинь тэр Европын улс орнуудтай адилхан болчихоод байдаг. Гэтэл иргэд ерөөсөө тэр төрийн үйлчилгээг хүртэж чадахгүй байгаад байна. Иргэдийн төлж байгаа татварын мөнгө амьжиргаанд нь хүрэхгүй, харин төрд шургасан авлигын сүлжээг санхүүжүүлээд байгаа учраас энэ урсгал зардлаа тана.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайдын микрофоныг өгье.

Г.Занданшатар: Түрүүн Шижир гишүүн ч асуусан. Ер нь олон жил ажиллалаа гээд байгаа юм. Тэгэхдээ би ажилласан газар болгондоо өөрчлөлт, шинэчлэлт хийж байсан. Жишээлбэл би Гадаад харилцааны сайд байхдаа гадаад бодлогын үзэл баримтлалыг шинэчилж, гуравдагч хөршийн бодлогыг анх удаа цаасан дээр бодитоор томъёолсон, улс орноор нэрээр нь заасан. Гадаад харилцааг эдийн засагжуулах хөтөлбөр, бодлогуудыг тусгасан. Би энэ Атрын аян энэ ажлуудыг хөрс суурийг нь тавьж хэрэгжүүлж байсан. Хамгийн сүүлийн тод жишээ гэхэд бидний санаачилсан зөвлөлдөх ардчиллаар хэрэгжүүлсэн Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн үр дүнд өнөөдрийн энэ Үндэсний баялгийн сан, өнөөдрийн энэ төсвийн тогтвортой байдлын, энэ мэтгэлцээний зарчим, энэ 126 гишүүн болохын чинь тухайн үед 108 гээд дутуугаа гүйцээж 2023 онд гүйцээгээд энэ өөрчлөлтийг хийснээр өнөөдрийн энэ танхимд энэ мэтгэлцээн бодитой өрнөж, ардчилал шинэ шатад гарч байгаа.

Энэ бүхэн өөр өөрийнхөө байгаа газраа хийдэг ажил болохоос биш, эдийн засгийг 100 хоног дотор сэргээчихдэг ид шидтэн би бол биш. Юмыг нураахад 4 хоног, 4 жил битгий хэл 4 хоног ч шаардлагатай юм байна лээ. 4000 гаруй аж ахуйн нэгж хувьчлагдсаны үр ашиг нь хаачсан бэ гээд асуувал өнөөдөр 1991 онд Монгол Улсын экспортын 80 хувь нь аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн байсан. Өнөөдөр 5 хувь хүрэхгүй болчихсон байна. Ийм учраас бид энэ үр дүнгүй шинэчлэл хөгжлүүдийн үр дүн нь ямар вэ гэдгийг өөрчилж засах гэж байхад, байшинг барихад 4-өөс олон жил хэрэгтэй болно. Нураахад нэг хоног ч хэрэгтэй байж болно.

Тийм учраас энэ мэдээж улс төржсөн асуулт, улс төрийн асуулт тавих нь зүй ёсны хэрэг. Тэгэхдээ бид энэ өнөөдөр урагшаа эрүүлээр харж, эрс шинэтгэлийг хамтдаа хийж байж, энэ улс орон хөгжихийн тулд энэ парламентын шинэчлэлийг бид эхлүүлсэн, хийсэн. Зөвлөлдөх ардчиллын механизмыг суулгасан, хуулийг нь баталсан. Энэ бүхний үр дүнд чинь өнөөдрийн энэ парламентын ардчилал бэхэжсэн, сайжирсан олон асуудлууд бий. Харин бид энэ хуулиа хэрэгжүүлээгүй удааширсан нь.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Батбаярын Жаргалан гишүүнд нэг минут нэмж өгье.

Б.Жаргалан: Өнөөдөр Монгол Улсад 2 компанийн 1 нь татварын байгууллагад хуримтлагдсан татварын өртэй байна. 2020 онд нийт аж ахуйн нэгжийн татварын өр 260 тэрбум байсан бол 2024 оны эцэст татварын өр 3,5 их наяд болж 13 дахин нэмэгджээ. Тэгэхээр энэ өрөндөө баригдаж байгаа

компаниудаа дэмжихийн тулд та Ерөнхий сайдын хувиар юу хийх вэ? НӨАТ-ын буцаан олголтын 370 тэрбум гэх халамжийн маягтай бодлогыг татварын шинэчлэл гэж тайлбарлаад байгааг чинь ойлгохгүй байгаад байна. Яг бодитоор татварын дарамтад учраад байгаа, татварын байгууллагад хуримтлагдсан өртэй байгаа компаниудаа та яах гэж байгаа юм бэ? Энэ улсад чинь цаашдаа хувийн хэвшил гэж байхгүй боллоо. Тийм ч учраас Ардчилсан нам татвараа бууруул гэж удаа дараалан шаардаад байгаа юм. Энэ асуултад та хариулж өгнө үү?

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд хариулъя, 1 дүгээр индэр.

Г.Занданшатар: Би түрүүн хэлсэн. Татварын шинэчлэлийн үр дүнд иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд тулгарч байгаа татварын дарамт, ачааллыг 3-аас 4 их наяд төгрөгөөр бууруулна. Эхлээд энэ дарамтаа бууруулахын тулд тэгш шударга татварын тогтолцоог бий болгож, бааз сууриа өргөжүүлэх шаардлагатай. Тэр хэмжээгээр чинь нөгөө тэтгэвэр, тэтгэмж, цалин хөлс, эмч, багш нарынхаа цалин, хөрөнгө оруулалтыг бид шийдвэрлэх ёстой. Тийм учраас энэ бааз сууриа өргөжүүлж байж хэрэгжүүлэхийн тулд нэмэгдсэн өртгийн албан татварын буцаан олголтыг нэмэгдүүлж, 27 оноос 100 хувь болгож байж энэ үндсэндээ 2 сая татварын байцаагчтай болж байж, бүртгэлээ ил тод болгох гээд байна шүү дээ. Ингээд бүртгэл ил тод болоод ирэхээр дараагийн татварын дарамтаа бууруулах, бааз сууриа тэгш, шударга татварын тогтолцоог бүрдүүлэх үндэс суурь бүрдэнэ. Хэрвээ би алдаагүй бол Сангийн сайд тодруулж нэмээд хариулчхаарай, 3,5 их наядын дийлэнх нь ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр байдаг санаж байна. Амнат-ийн төлбөр бол бас энэ бодох тооцох аргачлалтайгаа холбоотой асуудлууд бий. Тийм учраас тэр чиглэлд.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Жавхлан сайд нэмж хариулт өгье, 3 дугаар индэр.

Б.Жавхлан: Гишүүний асуултад нэмэлт мэдээлэл өгье. Таны ярьж байгаа нийт дүн зөв дүн байна. Гэхдээ энэ хуримтлагдсан олон жилийн өр биш юм байгаа юм. Татварын хугацаат тайлан үүсээд, өр төлбөрүүд үүсээд дараагийн хугацаат тайландаа төлөгдөөд явдаг ийм дүнгүүд юм байгаа юм. Тийм. Тийм учраас энэ нэмэгдэж байгаа нь өөрөө энэ чинь эдийн засагт тэлж байна. Татвар төлөлтийн суурь тэлж байгаатай л ийм холбоотой асуудал юм байгаа юм. Тэрнээс биш аж ахуйн нэгжүүдийн төлбөрийн чадвартай шууд холбоотой асуудал энэ биш шүү. Тодорхой хэмжээний нөлөө байгаа.

Д.Амарбаясгалан: Жудагийн Баярмаа гишүүн асуулт асууя. Уучлаарай, Цэндсүрэнгийн Мөнхтуяа гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Мөнхтуяа: Юуны өмнө та бүхэндээ энэ өдрийн мэнд хүргэе. Боловсролын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг өргөн барьсан, 7 сарын 2-ны өдөр. Энэ намрын чуулганаар өргөн хэлэлцэнэ гэж итгэж найдаж байгаа. Тэгээд 126 эрхэм гишүүд, Ерөнхий сайд та энэ Боловсролын ерөнхий хууль багш нарын нийгмийн асуудалтай холбоотой энэ хуулийг маань дэмжиж өгөөрэй гэж эхний ээлжид хүсье.

2026 он Боловсролыг дэмжих жил гэж Засгийн газраас тунхаглан зарласан хэдий ч харамсалтай нь боловсрол, боловсролын салбарын багш, ажилтнуудад ямар ч ээлгүй ийм төсөв хэлэлцэж байгаад харамсалтай байна. Ер нь энэ боловсролын салбарын 26 оны төсвөөс бараг 1 их наяд төгрөг алдагдалтай ингэж баталж байгааг Ерөнхий сайд маань мэдэж байгаа байх гэж бодож байна. Тэгээд

миний хамгийн гол чухал асуух гэж байгаа асуулт Боловсролын ерөнхий хууль 2023 оны 7 сарын 7-ны өдөр батлагдаж, хэрэгжиж эхлээд 2 жил өнгөрлөө. Энэ хуульд боловсролын салбарын багш, ажилтны нийгмийн баталгааны заалтуудыг оруулсан нь нэг төдийлөн сайн биш боловч тодорхой заалтууд орсон. Энд жишээ нь Боловсролын ерөнхий хуулийн 13.4 багш, ажилтны амьдрах нөхцөлийг сайжруулах орон сууцжуулахад төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ гэж заасан байдаг. Гэтэл энэ хугацаанд би лав энэ заалтын дагуу хэрэгжсэн юм сонссонгүй.

Тэгэхээр орон сууцны дэмжлэг гэдэг багш нарын нийгмийн баталгааны хамгийн чухал хэсэг. Харамсалтай нь бага цалинтайгаасаа болоод багш нар маань ипотекийн зээлд хамрагдаж чаддаггүй. Энэ тал дээр танай Засгийн газраас багш, ажилтанд орон сууцны дэмжлэгийг яаж үзүүлэх вэ?

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд хариулъя, 1 дүгээр индэр.

Г.Занданшатар: Маш чухал асуулт байна. Би түрүүн тайлбарласан. Орон сууцжуулалтын үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд багш, эмч нар, ер нь төрийн албан хаагчид, бага, дунд орлоготой иргэдийг хямд өртөгтэй орон сууцаар affordable housing буюу бага өртөгтэй орон сууцаар хангах ийм цогц хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. Багш, ажилтны орон сууцны судалгааг энэ 2025 онд хийсэн судалгаанаас үзэхэд 34100 ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нар, 10157 цэцэрлэгийн багш нарт хийсэн судалгаагаар нийтдээ 94 орчим хувь нь орон сууцны нөхцөлөө сайжруулах шаардлагатай гэж хариулсан байдаг нь багш нарын хувьд орон сууцны асуудал тэргүүн чухал юм гэдгийг харуулж байгаа юм. Ийм учраас энэ орон сууцжуулалтын үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд Боловсролыг дэмжих жил болгон зарласантай холбогдуулан бид багш нарын орон сууцны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна.

Одоо бас орон сууцны энэ олгосон зээлүүд дээр тодорхой хэмжээний хүүгийн хөнгөлөлттэй зээл рүү шилжүүлэх арилжааны зээлийг нь, мөн саяын хэлсэн Үндэсний баялгийн сангийн хууль, Ирээдүйн өв сангийн хуулийг өөрчлөлт оруулж илүү үр өгөөжтэй хэлбэрээр багш нар, ер нь хүний хөгжлийг дэмжих энэ орон сууцжуулалтын бодлогыг хэрэгжүүлэх, Улаанбаатарыг орон сууцжуулах, хөдөө орон нутгийн багш нарыг орон сууцжуулах ийм цогц хөтөлбөрийг энэ орон сууцны хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлнэ. Энэ боловсролыг дэмжих асуудал нэгхэн жилийн асуудал биш гэж бодож байгаа юм. Энийг бид эхний ээлжид 3 жилийн үндсэн чиглэл баталж, зорилтот түвшинд цалинг нэмэгдүүлэх. Нэг өдрийн дотор өнөөдөр эдийн засаг хүндрээд, төсвөө хязгаарлаад, бүх юмаа танаж байхад мэдээж өнөөдөр цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх ямар ч боломжгүй байна шүү дээ.

Сая асууж байна. Татвараа бууруул гэж байна, нөгөө талд нь цалингаа нэмэгдүүл гэж байна. Энэ 2 чинь ямар ч баланслах боломжгүй. Бид энэ 100 хоногийн хугацаанд цаг хугацааны хайчинд байлаа. 9 сарын 1-нд төсөв өргөн барьдаг болчихсон. 2 дугаарт бид энэ төсвийн хайчинд байлаа. Нүүрсний үнэ уначихсан, инфляц өсчихсөн. 3 дугаарт бид өнөөдөр ч гэсэн улс төрийн нөхцөл байдлын хувьд ч гэсэн бид урагшаа харж илүү эв нэгдэлтэйгээр урагшлах.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Мөнхтуяа гишүүн нэмж нэг минут өгье.

Ц.Мөнхтуяа: Монгол Ардын нам маань сүүлийн 8 жилд төр засаг барьсан. Та нар өнөөдөр 100 хоног гэж хэлэхээсээ ичих хэрэгтэй. 8 жил төр барьчихаад өнөөдөр

ард түмнийхээ төлөө юу ч хийгээгүй байж өнөөдөр гэнэтхэн сая 100 хоног төр барьсан юм шиг ингэж ярьж болохгүй. Би хатуухан л хэлнэ. Тэгээд дандаа ирээдүй цаг дээр ярьдаг тэгнэ, ингэнэ гээд. Хэзээ ч тэглээ, ингэлээ, тэгсэн, ингэсэн гэж ерөөсөө би ярьж байхыг сонсоогүй. Тийм учраас хэдэн багш байранд оруулсан бэ, хэдэн багшийг одоо оруулах вэ?

Гэтэл өнөөдөр тэгнэ, ингэнэ гэж бид хэчнээн жил явах юм бэ? Одоо бид ард түмнээсээ ичих хэрэгтэй. Ингээд л нэг тулга тойрсон юм ярьсаар байтал ард түмний амьдрал сайжрахгүй байна шүү дээ. Ингээд эрх барьж, эрх барьж сүүлийн 8 жил эрх барьсан Монгол Ардын намын та бол Их Хурлын гишүүний, Их Хурлын даргаар олон жил ажилласан хүн шүү дээ, Засгийн газарт ажилласан, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байсан ийм хүн байж өнөөдөр 100 хоног яриад сууж байхаасаа та нар.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: 1 дүгээр индрийн микрофон өгье.

Г.Занданшатар: 150 багш бол өнгөрсөн 5 жилийн хугацаанд орон сууцад орсон байгаа, 105. Ер нь 2025 онд 9. Энэ талаар тодорхой Наранбаяр сайд хариулна. Ер нь байна шүү дээ яг энэ түрээслээд өмчлөх орон сууц энэ хөнгөлөлттэй нөхцөлийн хүрээнд нийтдээ 12 мянган орон сууц, ер нь энэ хөтөлбөрийн талаар, ер нь ажил болгон өөр байдаг юм шүү дээ. Та Их Хурлын гишүүнээр ажиллалаа гээд бүх боловсролын асуудлыг та өнөөдөр шийдэхгүй. Их Хурлын дарга, одоо ингээд Наранбаяр сайд хариулна, тайван амгалан байцгаана уу.

Д.Амарбаясгалан: Юу яая, энэ хугацаа дуусах гээд байна. Жудагийн Баярмаа гишүүн хугацаандаа багтаж бушуухан асуултаа асуусан нь дээр байна. Нэмэлт хариултыг Наранбаяр сайд өгөх боломжгүй болж байна. Тэгэхгүй бол нэр ирсэн гишүүд асуултаа асууж амжихгүй болох гээд байна.

Ж.Баярмаа: Монгол Улсын түүхэнд анх удаагаа ийм чухал мэтгэлцээн гэх нь хаашаа юм, гэхдээ ямартай ч урьдчилан бэлдсэн бус сэдвээр ингэж асуулт, хариулт, өмнө нь бол орж ирээд мэдээлэл хийчхээд гардаг байсан бол одоо бас тодорхой хэмжээнд асуултуудыг нь авч байгаад хариулж байгаа энэ шинэ дэг эхэлж байгаад баяртай байна.

Тэгээд арга байхгүй хүн болгон татвартай холбоотой асуулт асууж байна. Энэ нь өөрөө юуг илэрхийлж байна гэвэл иргэд, аж ахуйн нэгж дээр төдий чинээ дарамт их байна л гэсэн үг. Тэгэхээр би нэг нэлээн их давхацсан тул хувь хүний орлогын албан татвартай холбоотой асуулт асууя. Павел Дуров гээд телеграммын үүсгэн байгуулагч ингэж хэлсэн байна лээ саяхан 7 сард байна уу. Байр, хоол, хувцаснаасаа цаашаа илүү гарахгүй цалинтай хүн бол боолын хөдөлмөр эрхэлж байгаатай агаар нэг шүү гэж. Тэгэхээр та энэ тал дээр юу гэж хэлэх вэ? Манай иргэдийн дийлэнх олонх нь хэдэн төгрөгийн цалин дундаж байгаад, энэ 3 хэрэгцээнээсээ илүү гарч чадаж байгаа юу? Хэрвээ чадахгүй байгаа бол энэ манай иргэд чинь боолын хөдөлмөр, тэрэндээ тохирсон хөлс авч байгаа гэж үзэх юм биш үү?

Тэгэхээр 100 сая, 100 мянган иргэд гарын үсэг зурчихсан хуулийн төсөл Улсын Их Хурлын гишүүдээс 33 хүн гарын үсэг зурчихсан байгаа. Тэгэхээр та энийг дэмжих үү нэгд?

2-т аж ахуйн нэгжийн албан татвар дахиад л ярья. Манай Засгийн газрын 4 арвын шатлалтай татварын тогтолцоо байсан, энийг хэрэгжүүлэх бодол байгаа юу? Одоо та бүгдийн хэрэгжүүлж байгаа бодлого нөгөө компаниудыг чинь улам жижиглэх энэ чиглэл рүү явж байна. Тэгэхээр уг нь компани.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Одоо бүүр хариулт өгчих ч цаггүй болчихлоо. Энэ чинь хууль дээрээ яг ингээд цаг заачихсан болохоор хугацаа дуусчхаж байгаа учраас боломжгүй болчихож. 37 минут 30 секунд гээд энд бүүр ингээд дэг дээрээ, Дэгийн хууль дээрээ орчихсон учраас болохгүй боллоо. Баярмаа гишүүний асуултад жич хариулт өгье гэж Ерөнхий сайд хэллээ. Би микрофоноо ашиглаад дамжууллаа.

Одоо Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийн асуулт ирүүлсэн гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дараалалтын дагуу асуулт асууж, хариулт авахаар байна. 15 минутад багтаж асуулт асууна. Нийт 5 гишүүн, 6 гишүүний нэр ирсэн юм уу? Тэгээд энэ бараг амжихгүй шахуу л болох нь. Гишүүд маш товч, тодорхой асуултуудаа асуугаад явах нь зүйтэй болов уу гэж бодож байна. Отгоншарын Батнайрамдал гишүүн асуулт асууя, 2 дугаар индэр.

О.Батнайрамдал: Ерөнхий сайдад өдрийн мэнд хүргэе. Маш тодорхой асуулт, шийдэл асуумаар байна. Оюу толгой бүлэг стратегийн ордын хил заагт албан ёсоор оршиж байгаа Онтрэ компанийн эзэмшилд байгаа Жавхлант, Шивээ толгой гэсэн энэ 2 үндсэн лиценз дээр яг Оюу толгой дээр бид 2009 онд хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан шиг бид гэрээ байгуулах уу? Энийг бид энэ цаг хугацаандаа хийж чадах уу?

Яагаад гэвэл нэг зүйлийг хэлье. Яг энэ цаг мөчид Рио Тинто компани энэ 2 компанийн лицензийг шилжүүлэхээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа. Шүүхэд хүртэл өгсөн байгаа шүү, шүүхийн ажиллагаа хүртэл энэ дээр явж байгаа. Тэгэхээр энийг бид шийдэж чадах уу, Үндсэн хуулиа хэрэгжүүлж чадах уу? Бид Монгол Улсын хууль тогтоомжоо хэрэгжүүлж, энэ ард түмний хүлээж байгаа ард түмний эрх ашгийг 1 дүгээрт тавьж байгаад энэ Онтрэ шинэ хөрөнгө оруулалтын гэрээ хийж чадах уу?

2 дугаарт 2011 онд дахин тодотгосон нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан хувь нийлүүлэгчдийн гэрээ гэж байгаа. Энэ гэрээгээр Монгол Улсад энэ 12 тэрбум доллар болсон хувь нийлүүлэгчдийн зээл 11 хувь хүү төлж байгаа. Энийг бид дахин авч хэлэлцэх гэрээний эрх нь байгаад байна. Энэ эрх нь дуусахад бидэнд 100 хүрэхгүй хоног л үлдсэн байна. Тэгэхээр энэ гэрээний эрхээ хэрэгжүүлж, гэрээний хугацаанд нь бид хүүгээ бууруулж чадах уу, хүүгээ зах зээлийн зарчимд нийлүүлэн зохистой бууруулж чадах уу л гэж асуух гээд байгаа юм. Тэгэхээр энэ 2 зүйлийг бид энэ хуулийн хугацаанд нь, энэ гэрээгээр олгосон эрхийн хугацаанд нь Ерөнхий сайд аа, бид хийж чадах уу, хийж амжих уу? Хэрвээ энэ Рио Тинто лицензээ шилжүүлэх гээд ажиллаж байгаа энэ 2 лиценз өнөөдөр шилжвэл Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг давж, Засгийн газартай гэрээ хэлэлцээр хийхгүйгээр шилжих гээд байгаа юм. Хэрвээ ингэж шилжвэл хэн хариуцлага хүлээх юм бэ? Энэ дээр ард түмэнд бид ямар хариулт өгөх юм бэ? Тэгэхээр энэ асуудлуудыг эхлээд асууя.

Д.Амарбаясгалан: 1 дүгээр индэр, Ерөнхий сайд хариулт өгье.

О.Батнайрамдал: Батнайрамдал гишүүн ер нь өөрөө асуугаад, өөрөө та хариулчихлаа. Та өөрөө ажлын хэсэг ахалж байгаа хүн шүү дээ, Засгийн газар оролцож болохгүй гээд ажлын хэсэг ахлаад явж байгаа хүн. Та манай өрөөнд уулзсан, би танд маш тодорхой байр сууриа илэрхийлсэн. Хамгийн сайн мэдэж

байгаа миний байр суурийг. Бид Үндсэн хуулиа хэрэгжүүлэх ёстой. Энэ өндөр байгаа хүүгийн зардлыг яаж бууруулах вэ, би яаж ч ажиллаж байсан хүүгийн зардлаас энэ өр чинь үүсээд байна. 34 хувь эзэмшиж байгаа нэртэй боловч ноогдол ашиг авахгүй. Яагаад гэвэл хүүгийн зардал, менежментийн төлбөрөөр энийг хийгээд байна. Labor нэмэх нь 6,5 хүү аваад байна. Энэ дээр ажилла, бас нийтэд ярьж болох, болохгүй асуудал байна. Хэлэлцээрийн яриа, стратегийн энэ дээр мэтгэлцээн хэдий чухал боловч гар хугаравч ханцуй дотроо гэж гуравдагч этгээддээ задлаад байхгүй. Өнөөдөр Арбитрын шүүх хурал явж байгааг та маш сайн мэдэж байгаа. Бид давуу байдалтай явж байгааг маш сайн мэдэж байгаа.

Энэ бүхэн маань бидний яриа хэлэлцээрийн стратегид их нөлөөлөх учраас бидний, би Улсын Их Хуралд ажиллаж байхдаа Улсын Их Хурлын 103 дугаар тогтоолоор энэ үүргүүдийг чинь тодорхой өгөгдөөд, Дубайн гэрээнээс авхуулаад тодорхой чиглэлүүдийг гаргаад ажиллаж байгаа. Тийм учраас энэ дэд ажлын хэсгийн хүрээнд болон ажлын хэсгийн хүрээнд явагдаж байгаа энэ асуудлуудыг бид онцгой анхаарч ажиллах хэрэгтэй. Энэ чиглэлээр манай Сангийн сайдаар ахлуулсан ажлын хэсэг байгуулагдаж байгаа. Сангийн сайд тодорхой мэдээлэл өгнө. Сангийн сайд 3 дугаар индрээс нэмэлт хариулт өгье.

Б.Жавхлан: Батнайрамдал гишүүний асуултад нэмэлт мэдээлэл өгье. Сая Ерөнхий сайд их тодорхой хэллээ. Бид удахгүй хэлэлцээрт орно. Тийм учраас тактикаа хараад бид ярьж болох юм байна, ярьж болохгүй зүйлүүд байна. Ярьж болох 3 зүйлийг хэлье. Одоо хэмжих нэгжээр бид SOFR дээр нэмэх нь 6,5-ын хүүг төлж байгаа 18 оноос хойш. Энэ хооронд бид 6 тэрбум төгрөгийн үндсэн өр дээр 5 тэрбум төгрөгийн хүү бодогдоод 11 тэрбум болчихсон байгаа. SOFR дээр нэмэх нь 6,5 гэдэг бол өнөөдөр манай Засгийн газрын үнэлгээ SOFR дээр нэмэх нь 2,3 байгаа. Өнөөдрийн манай эрсдэлийн үнэлгээнээс 3 дахин илүү үнэтэй хүү төлөөд байгаа. Энийг буулгана. Буулгах бид гол түлхүүрээ бол атгачихсан байгаа. 18 онтой харьцуулбал бид зээлжих зэрэглэлээ 12 оны жилийн өмнө авч байсан хамгийн өндөр цэг дээрээ аваачиж чадсан өнгөрсөн жил. Энэ бол энэ жил энийгээ бид хадгалж чадлаа. Тэгэхээр бид хамгийн том зэвсгээ атгачихсан байгаа. Тийм учраас хүүгээ буулгах ийм боломж бол өнөөдөр сайн бүрдсэн гэж харж байгаа. 2 дугаар.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Тодруулга нэг минут.

О.Батнайрамдал: Ерөнхий сайдаа Улсын Их Хурал дээр Хянан шалгах түр хороо байгуулсан байгаа. Хянан шалгах түр хороо хэлэлцээрт орох субъект биш. Монгол Улсын Засгийн газар гүйцэтгэх засаглалын хувьд хэлэлцээрт орох субъект байгаа. Тэгэхээр Хянан шалгах түр хороо бол энэ 16 жилийн туршид юу болж өнгөрсөн юм, ямар эс үйлдэхүй гарсан юм, яаж хойшилсон юм энэ асуудлыг бид ард түмэнд нээлттэй сонсголоор тайлагнах үүрэгтэй юм. Энэ хуулийг та өөрөө баталсан хүн сайн мэдэж байгаа. Тэгэхээр энийг би Ерөнхий сайдаа яагаад онцлоод байна вэ гэхээрээ энэ дээр яг үнэнийг хэлэхэд өнөөдөр үзэж байгаа 3,5 сая иргэний хүлээлт байгаа юм. Өнөөдөр бид энэ эрхээ гэрээгээр олгосон эрхээ хэрэгжүүлэхгүй бид 100 хоногийг өнгөрөөвөл дахиад бид тэр гэрээг өөрчилж чадахгүй шүү дээ. Тэр гэрээгээр өнгөрчихвөл Рио Тинто уучлаарай хугацаа дууссан байна гэж хэлэх эрхтэй болох гээд байгаа юм. Тэгэхээр энэ дээр ямар нэгэн шийдлийг бид заавал гаргах ёстой гэдгийг л олон нийт, ард түмэн, 3,5 сая иргэн харж байгаа шүү. Тэгэхээр энэ дээр та амлалтаа өгөөч гэж чин сэтгэлээсээ хүсмээр байна.

Д.Амарбаясгалан: 1 дүгээр индрийн микрофон өгье.

Г.Занданшатар: Оюу толгойн асуудлаар бид 3 ажлын хэсэг байгуулж ажиллаж байгаа. Хүүгийн зохистой түвшнийг хадгалах асуудлаар Сангийн сайд, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд бас Онтрэ-тэй холбоотой, лицензтэй холбоотой асуудлуудаар. Ер нь бид Монгол Улсын эрх ашгийн үүднээс ажиллах ёстой шүү, хоорондоо улс төрийн ашиг хонжоо болж ярих ёсгүй энэ асуудал бол. Энэ Монгол Улсын 3,5 сая хүний эрх ашгийн асуудал. Энийг бид нарийн ойлгож, хамтарсан хүчтэй Улсын Их Хурал, Засгийн газар хамтарч ажиллах ёстой гэдгийг би хатуу анхааруулж хэлье. Энэ талаар манай Сангийн сайд, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Дамдинням хариулна.

Д.Амарбаясгалан: Харин тийм, одоо хариулахад дэггүй болчихлоо Жавхлан сайд. Чинбаатарын Анар гишүүн асуулт асууя.

Ч.Анар: Оройн мэнд Ерөнхий сайдаа. Таныг би Монгол Улсын шинжлэх ухаан, технологи, инновац, боловсролын салбарт нэлээн томоохон ач холбогдол өгдөг гэж ойлгож байгаа. Тэгэхээр арын бүлгийн гишүүддээ боломж олгох зүгээс маш богино асуулт асууя. 1990 онд дотоодын нийт бүтээгдэхүүний нэг хувийг шинжлэх ухаан, технологи зарна, ирээдүйд 3 хувьд хүрнэ гэж заасан. 2024-өөс 2028 оны Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт Үндэсний баялгийн сангийн нэгээс доошгүй хувь, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд шинжлэх ухаан, технологийн нэгдсэн бодлого, тэргүүлэх чиглэлийг дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 2 хувь гээд маш олон зүйл, заалт, уриа лоозонтой. Таны оруулж ирсэн 2026 оны Монгол Улсын хөгжлийн төлөвлөгөөнд 0,5 хувьд хүргэнэ гэсэн. Гэхдээ бодит байдал дээр 2013 оноос дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 0,14-өөс, 0,11, 0,09, одоо бүүр 0,07 хувь болчихоод байна. Тэгэхээр бид шинжлэх ухаан, технологио хөгжүүлэхгүйгээр яаж эдийн засгаа солонгоруулж, бие даасан улс болж хөгжих вэ?

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд хариулт өгье.

Г.Занданшатар: Анар гишүүн маш чухал асуудал хөндлөө. Өнөөдөр ICT Форум, tech week үргэлжилж байгаа. Энэ чиглэлээр Анар гишүүн санаачлаад Хиймэл оюун ухааны үндэсний стратеги боловсруулах ажлыг Засгийн газрын хуралдаанаар энэ долоо хоногт хэлэлцсэн. 26 оны бодлогод шинжлэх ухаан, технологийн арга хэмжээний зардлыг дотоодын нийт бүтээгдэхүүний нэг хувьд хүргэж, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг бэхжүүлэх, 21 дүгээр зууны эдийн засаг бол мэдлэгийн эдийн засаг юм. ... хөгжлийн загвар бол инновац, хөрөнгө оруулалт, гарааны бизнес, технологийн дэвшлийг дэмжихэд чиглэгдэх ёстой, их сургуулиудын лабораториудыг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх ёстой гээд тодорхой асуудлууд хөгжлийн 26 оны жилийн төлөвлөгөөнд туссан.

Энэ хүрээнд 26 оны төсөвт тусгасан хөрөнгө оруулалт бол Шинжлэх ухааны хүрээлэнгийн цогцолбор 154 тэрбум төгрөгийн хөрөнгөөр эхлүүлсэн, 26 оны үлдэгдэл 40,5 тэрбум төгрөгийг бүрэн санхүүжүүлж, ашиглалтад оруулна. Лабораторийн тоног төхөөрөмж 32,3 тэрбум төгрөг, цахим шилжилтийн хатуу дэд бүтэц 52,2 тэрбум төгрөг, нээлттэй өгөгдөл, төрийн бүтээмж, хүнсний аюулгүй байдал, 112 яаралтай дуудлагын систем 32 тэрбум төгрөг, алслагдсан 151 багийн үүрэн телефоны дэд бүтэц 14,4 тэрбум төгрөг, БНХАУ-ын зээлийн хөрөнгө 16,2 тэрбум төгрөгөөр харилцаа холбооны хүртээмж, чанар, хяналтыг сайжруулах төсөл, Дэлхийн банкны ухаалаг засаг 2 төсөлд 13,5 тэрбум төгрөгийн эх үүсвэр, төрийн үйлчилгээг, төрийн 100 үйлчилгээг цахимжуулж дата төвийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ийм асуудлууд суусан байна.

Тэгээд энэ хүрээнд бид хүлээгдэж байгаа үр дүндээ шинжлэх ухаан, инновацын зохистой санхүүжилт, тогтвортой орчныг бүрдүүлэх, лаборатори, дата төв, Хиймэл оюун ухааны үндэсний стратегийг баталж, хэрэгжүүлэх, хиймэл оюун ухаан, дижитал нээлттэй өгөгдөлд суурилсан ухаалаг бодлого, шийдвэр гаргалтыг нэвтрүүлэх зэрэг ийм бодитой асуудлуудыг суулга..!минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Чинбаатарын Анар гишүүнд нэг минут нэмж өгье.

Ч.Анар: Тодруулга асуухгүй. Таны хэлсэн шинжлэх ухаан, технологийн төсөв гэдэг бол аудитын газрын дүгнэлтийн дагуу байдаг. Үүн дотор Шинжлэх ухааны академийн зардлыг нэмээд, нэмээд дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 0,18 болж байгаа. Бусад нь заавал ч үгүй явах ёстой урсгал зардлууд. Тэгэхээр энэ олон хөтөлбөрт заасан байгаа хувьдаа дотоодын нийт бүтээгдэхүүндээ нийцүүлж төсвөө оруулж ирээсэй гэж хүсье. Амжилт хүсье.

Д.Амарбаясгалан: Дашцэрэнгийн Энхтүвшин гишүүн асуулт асууя, 4 минут үлдсэн байна.

Д.Энхтүвшин: Маш тодорхой хүсэлт тавьчихъя. Ер нь яах вэ агаарын бохирдол, түгжрэл гэсэн 2 асуудал байгаа. Гэхдээ энэ 2 асуудлаа бид хууль дээрээ тодорхойлсон дүгнэлт, тодорхойлолтууд нь ч гэсэн яг онож тодорхойлж чадахгүй байгаа. Тэгэхээр би ирэх долоо хоногос ч юм уу, ирэх сараас ч юм уу хот дээр байх нь уу, Засаг дээр байх нь уу энэ 2 үзүүлэлтийг хэмждэг үзүүлэлтийг жишээлбэл VCR ч юм уу энэ үзүүлэлт, яг ямар үзүүлэлтээр агаарын бохирдлыг хэмжих юм, ямар үзүүлэлтээр түгжрэлийг хэмжих юм гэдгийгээ тодорхой болгоод, өдөр болгон энэ үзүүлэлтүүдээ гаргаж, нийтэд мэдээлдэг байгаач. Тэгэхгүй бол хөрөнгө оруулалт шийдсэн ч гэсэн агаарын бохирдлыг бууруулна, түгжрэлийг бууруулна гээд байгаа мөртөө яг ямар үзүүлэлтийг бууруулах гээд байгаа юм, ямар нэгжээр бууруулах гээд байгаа юм гэдэг нь тодорхойгүй. Тэгэхээр хөрөнгө оруулалтын хувьд ч гэсэн эрэмбэ тогтооход их зөв юм болов уу. Тийм учраас танд ийм хүсэлт байна. Ирэх долоо хоногос юм уу, ирэх сараас юм уу энэ үзүүлэлтүүдийг өдөр болгон зарладаг, хэмждэг, гаргадаг болооч. Тэгвэл иргэд мэдээлэлтэй, бид удирдлагуудыг нь ч гэсэн, ажлын гүйцэтгэлийг нь дүгнэхэд ч гэсэн амар болно. Тэгээд бид хэд энэ асуудлаа яаж бууруулж байгааг ч гэсэн харах нийтээрээ боломжтой болно гэдэг ийм хүсэлт байна.

Д.Амарбаясгалан: Үг хэллээ. Хүрэлбаатарын Баасанжаргал гишүүн асуулт асууя.

Х.Баасанжаргал: Минут яваад байгаа учраас гялс асуучихъя. Энэ удаагийн Засгийн газрын хүүхэд, гэр бүлийн бодлого дээр гаргах ямар ахиц дэвшил, ямар өөрчлөлтийг харж байгаа вэ гэдэг дээр маш тодорхой хариулаад өгөөч?

2 дугаарт Хүүхэд хамгааллын үйлчилгээний анхан шатын нэгж дээр ямар нэгэн цомхотгол, ямар нэгэн эдийн засгийн хэмнэлт бүхий төсөв өргөн баригдсан уу? Тэгээд ийм төсөв өргөн баригдаагүй байх гэж найдаж байна. Тэгээд Хүүхдийн эрхийн конвенцоор хүүхэд онцгой халамж, тусламж авах эрхтэй ийм хүн байгаа. Тийм учраас бид энэ удаагийн Засгийн газар хүүхэд дээр ямар бодлогын ахиц дэвшил гаргах вэ, ямар өөрчлөлт гаргах вэ?

Д.Амарбаясгалан: 1 дүгээр индэр, Ерөнхий сайд хариулт өгье.

Г.Занданшатар: Ер нь хүүхдийн хөгжлийн асуудал бол аливаа төрийн цөм анхааралд байх ёстой. Энэ чиглэлээр Гэр бүл, нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яамнаас Гэр бүлийн хууль болон Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн төслийг шинэчлэн боловсруулж байгаа. Энэ талаар манай Аубакир сайд дэлгэрүүлж хариулна.

Ер нь манай энэ нэн ялангуяа хүчирхийллийн, хүүхдүүд эндэж байгаа, гэмтэж байгаа гэмт хэрэг маш их байна. Энэ бол төр засгийн ч алдаа байна, эцэг, эхчүүдийн ч анхаарал сонор сэрэмж, хамгийн эмгэнэлтэй явдал бол сая болсон үйл явдлууд. Тэгээд энд Засгийн газрын өмнөөс бид онцгой анхааруулга, анхаарч байна, анхаарч холбогдох газруудад чиглэл өгч байгаа. Энэ чиглэлээр манай Хүүхэд, гэр бүлийн газар онцгой анхаарч ажиллах ёстой. Ийм хүний хөгжлийн шинэтгэл бол хүүхдэд онцгой анхаарах ёстой. Тэгээд энэ талаар манай Аубакир сайд хариулна.

Д.Амарбаясгалан: Аубакир сайд байхгүй байна. Ганзоригийн Лувсанжамц гишүүн асуулт асууя.

Г.Лувсанжамц: Товчхон шууд асууя. Өвөл айсуй, утаа айсуй. Агаарын бохирдол энэ өвөл хэдий хэр хэмжээгээр буурах вэ? Их Хурлын тогтоолын 48 дугаар тогтоол, 57 дугаар тогтоолын арга хэмжээгээр Засгийн газарт 17 чиглэл өгөхийг хүссэн. Бямбацогт сайдаас энэ дээр ногоон зээлийн хүүгийн татаасыг нэмэгдүүлэх боломжтой гэсэн хариу бичгээр авсан. Гэтэл Байгаль орчны яамнаас болохлоор ирэх жил 2 тэрбум төгрөгийн л ногоон зээлийн хүүгийн татаас олгоно гэж байгаа юм. Тэгэхлээр цаашдаа агаарын бохирдол, агаарын бохирдлыг бууруулахдаа ямар ажил төлөвлөж байгаа гэдгийг бичгээр авъя. Тэгээд Мандхай гишүүндээ цаг үлдээлээ.

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд, 1 дүгээр индэр.

Г.Занданшатар: Манай Лувсанжамц гишүүн маш зөв тодорхойлсон. Эртээд хариулсан асуудал нь. Юу вэ гэхээр хэмжиж чадвал хянаж чадна, хянаж чадвал хэрэгжүүлж чадна. Тийм учраас агаарын чанарыг хэмжих ёстой. Энэ хүрээнд манай Байгаль орчны яам сая Сингапур, Швейцарт карбон кредит хийх ийм эрх зүйн үндсийг, юу шийдвэрүүдийг гаргаад, одоо бид борлуулахаар энэ 2 улстай ажиллаж байна. Ингэвэл бид 66 мянган янданг карбон кредит хийх бололцоотой. Энэ чиглэлээр манай холбогдох газрууд ажиллаж байгаа. Карбон кредит бол манай Орон сууцжуулалтын банкны нэг чиглэл, нэг яндан буулгах, түүнийг нарны.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийн гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Хугацаа дууссан. Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн асуулт ирүүлсэн гишүүн асуулт асууж, хариулт авна. Нийт хугацаа 30 минут байгаа. Пүрэвжавын Ганзориг гишүүн асуулт асууна. Ганцаараа. 30 минут асууж болно. Ганцаараа 30 минут асууж болно.

П.Ганзориг: 30 минут ярилцах юм байна даа, цаг эхэлчихсэн үү? Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-өөс 28 оны 4 жилийн үйл ажиллагааны хөтөлбөрт ХҮН намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөөс дараах гол зорилтуудыг оруулж баталсан. Үүнд эдийн засаг дахь хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлэх, эдийн засаг дахь төрийн оролцоогүйгээрээ хязгаарлаж, эдийн засгийг илүү либералчлах, мөн боловсролын салбарын чанар хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, тэр тусмаа багш,

ажилтнуудын үнэлэмж, нийгмийн баталгааг сайжруулах, эрчим хүчний хараат байдлаас гарч, дотооддоо эрчим хүчийг бүрэн хангаж, цаашлаад ногоон эрчим хүчийг экспортлох, мөн эдгээр гол зорилтуудыг Засгийн газрын 4 жилийн үйл ажиллагааны хөтөлбөрт оруулсан. Үүнтэй холбогдуулан Ерөнхий сайдаас дараах 3 асуултыг асууя.

1 дүгээрт, Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн шинэчлэлтэй холбогдуулан асууя. Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн сүүлийн 20 жилд 10 дахин, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт 10 жилд 8 дахин нэмэгдсэн ч өнөөдөр Монгол Улсын эдийн засаг уул уурхай, нүүрснээс хамааралтай хэвээр байгаа. Энэ нэг талдаа төсвийн хөрөнгө оруулалт оновчгүй, үр ашиггүй явж ирсний нэг нотолгоо. Иймээс төсвийн төсөлд тусгагдаж орж ирдэг тоо дүнд биш, цаад агуулгад нь анхаарах буюу засаг захиргаа, төрийн бүтэц, зохион байгуулалтын схемийг шинэчлэн зохион байгуулах, орчин үеийн энэ хөгжилтэйгөө хөл нийлүүлэн шинэчлэх, реформ хийх ийм зайлшгүй шаардлагатай байна. Тэгэхээр 21 дүгээр зууны орчин үеийн Монгол Улсын сум, сумын төв ямар бүтэц, зохион байгуулалттай байх, түүнд зохицсон ямар дэд бүтэц, төрийн алба, эрүүл мэнд, боловсролын үйлчилгээтэй байх вэ? Энэ нь яг ямар зохион байгуулалттай.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Микрофон нээе. 2 минут, Ерөнхий сайд хариулт өгье.

Г.Занданшатар: Ганзориг гишүүний асуултад хариулъя. Манай энэ эдийн засгийн бүтцийн тогтолцоонд эдийн засгийн газар зүйтэйгээ уялдаад мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг анхан шатны боловсруулалт хийдэг, боловсруулдаг өөрөөр хэлбэл бүх сумын төвүүд нийгэм, эдийн засгийн цогцолбор байсан юм байна лээ. Өөрөөр хэлбэл корпорацын шинж чанартай нэгдэл гэдэг байгууллага бүх барилгуудад дахь сумыг өөрөө барьсан. Энэ анхдугаар 5 жилийн төлөвлөгөөнөөс авхуулаад, тэр 5 жилийн төлөвлөгөөтэй явж байх үед ингээд өөрөө өөрийгөө санхүүжүүлж явдаг илүү зах зээлийн систем социализмын үед байсан байгаа юм сум дээр.

Гэтэл одоо болохоор бүгдийг нь дээрээс нь хуваарилдаг ийм систем болчихсон. Өөр өөрийгөө биеэ даасан нэгж биш, ерөөсөө улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар сумын дэд бүтэц, мэдээж зам, хөрөнгө оруулалтын асуудал бол асар их хөрөнгө шаардана. Монгол Улс дэлхийд хүн ам хамгийн сийрэг суурьшсан нутаг. Дэлхийд газар нутгийн хэмжээгээр 17-д, хүн амын тоогоор 3,5 сая хүнтэй ийм улс. Ийм учраас энэ засаг захиргааны бүтцийн онцлогийн хувьд ийм таруу байршсан хүн амын нягтаршил багатай 21 аймаг, 330 сумын дэд бүтцийг замаар хөрөнгө оруулалтаар хангахад нэлээн урт хугацаа шаардана. Мянганы замаас авхуулаад зохих өөрчлөлт гарч байж энэ аялал жуулчлал дагаж хөгжих ёстой, цогц бодлого болгож хөгжих ёстой.

Тэгэхээр 1 хүнд оногдох хөрөнгө оруулалтын хэрэгцээ шаардлагаа тооцож үзвэл сумд хийгдэж байгаа хөрөнгө оруулалтын үр өгөөжийг том суурин газрууд, эдийн засаг, аялал жуулчлал, хөдөө аж ахуйн энэ эдийн засгийн бүтэцтэйгээ уялдуулах ёстой. Ийм учраас энэ бүсчилсэн хөгжлийн бодлогыг бид тууштай хэрэгжүүлж, бүсийн төвүүдээ хөгжүүлэх, хамгийн гол нь хот, тосгоны эрх зүйн байдлыг бий болгож бүх аймгууд, хот, сумын төвүүд, тосгон болж хөгжих ёстой юм байгаа юм. Ингэж байж энэ иргэдийн амьдрах орчин сайжирч, Улаанбаатарын төвлөрөлт саарна. Ийм учраас хөгжиж байгаа орнуудын хувьд төсвийн хөрөнгө оруулалт нийтдээ 4-өөс 8 хувь байдаг дотоодын нийт бүтээгдэхүүний.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Ганзориг гишүүн дараачийн асуултаа асууя.

П.Ганзориг: Би саяын эхний асуулттай холбоотой маш тодорхой тодруулаад лавлаад асуумаар байна. Ер нь сүүлийн 100 жил бараг өөрчлөгдөөгүй энэ тогтолцоог буюу цаг үе, нийгмийн шаардлага, хөгжлөөс хоцроод байгаа энэ засаг захиргааны нэгж, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн шинэчлэлийг хэзээ, хэрхэн, яаж хийх вэ? Та энэ дээр ямар байр суурьтай байгаа юм бэ?

Д.Амарбаясгалан: Ерөнхий сайд хариулт өгье, 1 дүгээр индэр.

Г.Занданшатар: Ер нь 1 дүгээр асуудал бол Үндсэн хуулийн 58.1-д заасны дагуу сум, аймгууд эдийн засгийн хувьд өөрөө бие даан хөгжих, өөрөө өөрийнхөө хөрөнгө оруулалтыг шийддэг байх тэр нийгэм, эдийн засгийн цогцолбор буюу корпорац байх энэ шинж чанарыг нь эрх зүйн хувьд нээж өгч, төсвийн бие даасан байдал, татвар, нийгэм, эдийн засгийн бололцоог 1 дүгээрт хангаж байж. Энийгээ шийдэж чадахгүй бол корпорацууд дампуурдаг шиг энэ өөрөө зах зээлийн зарчим горимоороо, зах зээлийн зарчмаараа энэ асуудал шийдэгдээд явах ёстой. Түүнээс төрөөс ингээд татан буулгаад л, нэгтгээд л, тэр үр ашиггүй болох нь өнгөрсөн 20, 30 жилийн үр дүнгээр батлагдсан, магадгүй тэнчээ том уул уурхай, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлүүд, мах, сүүний үйлдвэрүүд хөгжиж, боловсруулах үйлдвэрүүд хөгжих тэр зах зээлийн боломж нь эдийн засгийн бодлого, төлөвлөлттэйгөө л нэгдэж уялдаж байж энийг залруулахгүй бол, одоо бол түүхий эд бэлтгэлийн тогтолцоог нь ч сайжруулахгүй бол эдийн засгийн хувьд нэгж байх, төсвөө өөрөө авч явах нэгж байх агуулгыг нь төсөв, санхүү.../минут дуусав/

Д.Амарбаясгалан: Ганзориг гишүүн дараачийн асуултаа асууя.

П.Ганзориг: Энэ аж ахуйн нэгж, ард иргэдийн татварын дарамт, ачаалалтай холбогдуулан маш тодорхой асуулт асууя. Ер нь энэ эдийн засаг дахь хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлнэ, аж ахуйн нэгжүүд, баялаг бүтээгчдээ дэмжинэ гээд олон жил ярьж байгаа. Тэр тусмаа халамжаас хөдөлмөр лүү шилжинэ гэж олон жил ярьж байгаа. Гэсэн хэдий ч бид бодит байдал дээр харвал сүүлийн 4 жил аж ахуйн нэгж, ард иргэдийн улсад төлөх татварын өр түрүүн 200 хэдэн тэрбумаас 3,7 их наяд болж бараг 10 гаруй дахин нэмэгдсэн байна. Дээр нь сүүлийн 3 жилд буюу 2021 онд 2000 данс хааж байгаад татвараа хураадаг байсан. 2024 оны эцсээр 21000 данс хаасан байна лээ, би мэдээлэл авч харсан. Тэгэхээр ийм байдлаар төсвийн орлого бүрдүүлдэг. Дансаа ингэж олноор хааж байна гэдэг чинь тэр хувийн хэвшлүүд татвараа төлж чадахгүй маш их дарамтад байгаа гэдгийг илтгэж байгаа гэсэн үг. Тэгэхээр энэ татварын ачаа дарамтыг бууруулах, ялангуяа ажил хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүмүүсээ дэмжих байдлаар, аж ахуйн нэгжүүдээ дэмжих байдлаар ямар бодлого баримтлах вэ?

2026 оны улсын төсөв дээр орж ирэхдээ зөвхөн НӨАТ-ын хууль орж ирсэн. НӨАТ дээр 4 орчим их наяд төгрөгийн хөнгөлөлт үзүүлж байгаа гэж байгаа төсөв дээр. Тэгэхээр эндээсээ яг тэр ажил хөдөлмөр эрхэлж байгаа буюу хувь хүний орлогын албан татвар, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хувь хэмжээн дээр нь шатлалтай байдлаар хөнгөлөх боломж байгаагүй юу? Улсын Их Хурлаас гарсан ажлын хэсэг Татварын багц хуулийг шинэчлэх ажлын хэсэг яг энэ НӨАТ, ХХОАТ, ААНОАТ дээр тодорхой шат дараатай хөнгөлөлт үзүүлэхээр саналууд гаргаад, Сангийн яамтай хамтраад хуулийн төслөө бэлэн болгоод тавьчихсан байгаа d.parliament дээр. Энэний улсын төсөвт үзүүлэх нэг жилийн ачаалал нь 3,4

орчим их наяд төгрөг гэж гарч ирсэн. Тэгээд ганцхан НӨАТ дээр үзүүлэхгүйгээр ингэж энэ ажил хөдөлмөр эрхэлж байгаа чиглэл рүүгээ чиглүүлэх боломж байгаа юу? Ер нь энэ дээр та ямар байр суурьтай байгаа вэ?

Д.Амарбаясгалан: 1 дүгээр индэр Ерөнхий сайд хариулт өгье.

Г.Занданшатар: Ер нь татварын багц хуулийн шинэчлэлийн үр дүнд нийтдээ 3-аас 4 их наяд орчим төгрөгийн татварын ачааллыг бууруулна гэж Татварын хуулийн зорилго оршиж байгаа. Энэ татварын хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн хуулийн 38.4-д заасны дагуу эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн сан болон албан ёсны цахим хуудсан дээр судалгаа, тооцооллынх нь хамт байршуулаад санал авч байгаа. Энэ дээр иргэд, аж ахуйн нэгж эрхлэгчид, Улсын Их Хурлын гишүүн та ч гэсэн уншиж судлаад саналаа өгч болно. Гол зорилго шийдэл нь бага, дунд орлоготой иргэдийн татварын ачааллыг бууруулж, тэгээд түрүүний ярьсан дундаж давхаргаа дэмжих, татварын шаталсан тогтолцоог боловсронгуй болгох, татварын шударга, зайлшгүй төлөх чадавх үйл ажиллагааг бэхжүүлэх, татварын өр хураах, хөрөнгө битүүмжлэх үйл ажиллагааг эрсдэлийн түвшнээс хамаарч уян хатан зохицуулах, хариуцлагатай татвар төлөгчдөө дэмждэг байх. Татвар төлөгчдөө дэмжиж, урамшуулж, зөвлөгөө өгдөг байх. Татварын байгууллага дарамтлаад л данс хаагаад байдаг биш, илүү зөвлөгөө өгч дэмждэг энэ тогтолцоо руу шилжүүлэх ийм өөрчлөлтүүд хийж байгаа.

Одоогийн татвар төлүүлдэг гол арга нь данс хаах явдал. Одоо бид данс хаахгүйгээр уян хатан зохицуулаач гэж шаардлага тавьж байгаа боловч улирал болгоны эцэст татварын төлөвлөгөөгөө биелүүлэхийн тулд энэ үзэгдлүүд гарсаар байна. Сая нэн ялангуяа ийм, зарим аймагт ийм юм санаатай юм шиг гарч байгаад бид хариуцлага тооцохыг үүрэг болгосон байгаа Сангийн яаманд. Тийм учраас энэ татварын багц хуулийн реформ 11 сард Улсын Их Хуралд өргөн баригдана. Энэ НӨАТ бол эхний 1 дүгээр шат нь. Энэний үр дүнд татварын бааз сууриа нэмэгдүүлэх, өргөжүүлэх, энэ үндсэн дээрээ бааз сууриа тэлж, татварын зайлшгүй шударга төлөгддөг байх зарчмыг бий болгож байж татварын цогц реформ бодитой хэрэгжинэ гэж үзэж байна.

Д.Амарбаясгалан: Ганзориг гишүүний микрофоныг өгье.

П.Ганзориг: 3 дахь асуулт төрийн албаны шинэчлэлтэй холбоотой асууя. Төрийн албаны шинэчлэл хийхийн тулд өнөөдрийн Төрийн албаны тухай хуулийг задлах шаардлагатай гэж ХҮН намын зөвлөлөөс үзэж байгаа. Тэгээд төрийн захиргаа, төрийн үйлчилгээ, төрийн тусгай, улс төрийн албан хаагчдыг нэг хуулиар зохицуулснаар энэ шинэчлэл хийхэд гол гацаа хүчин зүйл болоод байгаа. Тэгэхээр одоо бол төрийн албанд 220 гаруй мянган хүн ажиллаж байна. Энэ өөрөө төсөв дээр том урсгал зардал, том ачаалал болдог. Тэгэхээр энийг цалин хөлсний шинэчлэл хийж, үр ашигтай, бүтээмжтэй, цомхон бүтэцтэй болгохоор энэ хуулиараа баригдчихдаг. Үүн дээр нэмээд мөн Төрийн албан зөвлөл гэж байгууллага байгаа юм. Энэ бол төрийн албаны төрийн байгууллагуудын дотоод үйл ажиллагаанд хэт хутгалдаж байгаа. Тиймээс энэ Төрийн албаны тухай хуулиар Төрийн албаны зөвлөлийн үйл ажиллагааг яг энэ төрийн захиргааны албаар хязгаарлах шаардлагатай харагдаж байгаа. Энэ дээр та ямар байр суурьтай байгаа вэ?

Мөн бүсчилсэн хөгжлийг дэмжих шаардлагатай гээд 4 жилийн Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт орчихсон. Гэтэл өнөөдөр орон нутгийн нөхцөлд яг энэ төрийн албан хаагчдыг орон нутгийн онцлогт тохируулан шалгаруулж авах гэхээр хуульдаа баригддаг. Энэ хэрэгцээ шаардлагадаа нийцэж чадахгүй ийм асуудлууд

тулгарч байна. Тэгэхээр энэ Ерөнхий сайд та төрийн албаны тогтолцооны шинэчлэлийг хийх зорилгоор энэ хуульд шинэчлэл хийх үү, хэзээ, яаж хийх вэ?

Г.Занданшатар: Маш чухал асуулт байна. Энэ бид шинэ итгэл, эрс шинэтгэл гэдэг 5 жилийн үндсэн чиглэл боловсруулж, ажиллаж байгаа. Энэ хүрээнд хийгдэж байгаа 5 үндсэн нийт 10 цогц реформын 1 дүгээрт засаглалын реформ. Засаглалын реформ дотроо төрийн албаны шинэчлэл реформ. Төрийн албаны шинэчлэл реформын хүрээнд 5 хуульд өөрчлөлт оруулахаар төлөвлөж ажиллаж байна. Төрийн албаны тухай хууль, Төрийн албан хаагчийн ажлын үнэлгээ, ажлыг үнэлэх журмын тухай хууль, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль зэрэг хуулиуд дээр. Энэ дотроо төрийн албан хаагчид нөгөө ард түмэндээ үйлчилдэг, ард иргэдийн зовлон зүдүүрийг нэвтэрхий мэдээд зогсохгүй, өөрийн биед ургуулж бодох гэсэн нөгөө төрийн хүний түшвэл зохих 9 шинжээс авхуулаад энэ хараат бус, бие даасан байдал, цалин урамшууллын системийг нь цогц шийддэг ийм цогц шинэчлэлийг хийж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж, аттестатчилалтай уялдуулахаар төлөвлөж байгаа. Төрийн албан хаагчид ч гэсэн өөрсдөө энийг хүсэж байгаа. Чадалтай чансаатай төрийн албан хаагчдаа дэмждэг бодлого явах ёстой.

Энэ дэлхий нийтийн зарчим бол улс төрөөс хараат байлгахын тулд Төрийн албаны зөвлөл Улсын Их Хурлын харьяа байгууллага болж тусдаа ажилладаг ийм зарчимтай, мөрдлөгтэй. Энэ хүрээндээ хэвээр ажиллах байх. Гагцхүү төрийн албан хаагчийн ажлын үнэлгээ хэт субъектив шинж чанартай байгааг илүү бодит, чанарын үзүүлэлт дээр тулгуурласан жинхэнэ ард иргэддээ үйлчилдэг ийм зарчмыг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Энэ чиглэлээр манай Тэмүүлэн гишүүн нарын санаачилсан хуулиуд бий. Мерит зарчмыг гол болгоё, үндэслэл болгоё. Нийт төр, улс төрийн албан тушаалтан гээд. Энэ цогц реформын хүрээнд төрийн албаны шинэтгэлийн багц хуулиуд Улсын Их Хуралд өргөн баригдана. Төрийн албаны шинэчлэлийн ажлын хэсгийг манай Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Бямбацогтоор ахлуулсан ажлын хэсэг ахалж ажиллаж байгаа.

Д.Амарбаясгалан: Ганзориг гишүүн урьдчилан ирүүлсэн 3 асуултаа асуугаад дуусчихлаа, болохгүй. Дэгийн тухай хуулиараа Ерөнхий сайдаас асуух асуултыг долоо хоногийн өмнө бичгээр ирүүлэх дэгтэй. Ингээд Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүн асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Улсын Их Хурлын асуулгын цаг дууслаа.

15.51 цаг

Өнөөдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудал дууссан тул чуулган өндөрлөснийг мэдэгдье.

ДУУНЫ БИЧЛЭГЭЭС ХУРАЛДААНЫ
ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ БУУЛГАЖ,
ХЯНАСАН: ШИНЖЭЭЧ

Д.УЯНГА